

О Р Л И Њ

12404
E
M
Ц Р Ш О Г О Р С К И

Г О Д И Ш Њ А Н

СТАРИ И НОВИ, ЗА ПРОСТУ ГОДИНУ

1867.

УРЕДИО

Ј. СУНДЕЧИЋ.

Ш. Година.

НА ЦЕТИЊУ

у кнежевској печатњи.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

1900

AMERICAN

IN TORONTO

IN TORONTO

PHYSICS DEPARTMENT

UNIVERSITY OF CHICAGO

РП Срп 43/1867.1

РП 325

О Р Л И Њ

Ц Р Ш О Г О Р С К И

Г О Д И Ш њ А В

СТАРИ И НОВИ, ЗА ПРОСТУ ГОДИНУ

1867.

УРЕДИО

Ј. СУНДЕЧИЋ.

Ш. Година.

НА ЦЕТИЊУ

у кнежевској печатњи.

“Неуздај се у помоћ туђинску,
Помоћ туђа наплата је скупа;
Неослањај с' на љубав туђина,
Љубав туђа пуна је горчила,
Ко у себи доста снаге нема,
Томе туђа недаје мелема;
Ко од другог помоћи изгледа,
Том најслађи залогај преседа
Ко у туђу мишицу се нада,
Тај имаде још много да страда.” —

Јован Драгашевић.
(Јека од гусара.)

ГОДИШЊЕ ПРИМЈЕТБЕ.

Прољеће почима дне 9. Марта (21. по новом), у 2 сата 40 часа по поноћи. Ноћ и дан равни су.

Лето почима дне 9. Јунија (21. по нов.), у 11 сати а 13 часа ноћу. Дан је најдужи а ноћ најкраћа.

Јесен почима дне 11. Септембра (23. по новом), у 1 сат и 36 часа по подне. Опет су дан и ноћ равни.

Зима почима дне 10. Декембра (22. по новом), у 7 сати и 40 часа изјутра. Дан је најкраћи а ноћ најдужа.

Годишњости.

<i>по старому</i>		<i>по новому</i>	
Златни број	3	Златни број	6
Круг сунца	11	Круг сунца	28
Епакта	5	Епакта	.XXV
Индиктион	10	Римски број	10
Темелион	6	Неђељно слово	F
Неђељно слово	8	Писмо мученикос	F црвено вел.

Помичне светковине.

Пасхално слово	Ч	Седамдесетница	17. вељаче
Месојеђа	8 неђеља и 1 дан	Чиста сриједа	6. ожујка
Триод	5. фебруа.	Прва неђеља коризме	10. "
Месне покладе	19. "	Ускрс	21. травња
Бијеле покладе	26. "	Прошења	27. 28. и 29. свибња
Пасха (Ускрс)	16. априла	Спасово	30. "
Спасов-дан	25. маја	Духови	9. липња
Духови (Троичин-дан)	4. јунија	Св. Тројство	16. "
Неђеља свих Свети	11. "	Тијело Исусово	20. "
Петрова поста	2 неђеље и 3 дана	Пресв. Одкупитељ	21. ерпња
Божиње покладе	14. новемб.	Неђеља I. Пришашћа	1. просин.

Задушнице.

У суботу 18. фебруара, у суботу 3. јунија, и у суботу пред Покровом Богородичиним 30. септембра.

Покровитељ свијех Срба.

Св. Сава Архијепископ Србски, на 14. јануара.

Светитељи Црногорски.

Св. Василије острожки 29. априла. — Св. Петар цетињски 18. октобра.
Св. Арсеније 28. октобра на Жребанику. — Св. Стефан пиперски на Троичин-дан.

Забрањено је свршивати брак.

Од 20. јануара до 23. априла, или од понеђелника бијеле неђеље, укључно до Томине неђеље; од 11. јунија до 29. јунија, или од неђеље свијех Светих до Петрова-дне; од 1. до 15. августа; од 14. новембра до 6. јануара; на Усјековање 29. августа; на Крстов-дан 14. септембра, и сваке сриједи и петка осим трапавица, које се случе у допуштеном времену за свршарање брака.

Помрачења.

Ове ће се године два пута *Сунце* а два пута *Мјесец* помрачити. Код нас ће се виђети само, прво сунчано и друго мјесечно помрачење.

I. Помрачење сунца, догодиће се дне 22. фебруара (6. ожујка по нов.), између 7 сати и 52 часа изјутра и 0 сати 53 часа по подне. — Оно ће се виђети у Европи, западној Азији и у сјеверној Африци. Код нас ће се виђети између 9 сати и 6 часа изјутра и 0 сати 50 часа по подне.

II. Помрачење мјесеца, случити ће се дне 8. марта, (20. истог по новом) између 8 сати и 3 часа, и 11 сати и 9 часа изјутра. — Оно ће се виђети у

Америци и у Аустралији.

III. Помрачење сунца, бити ће дне 17. Августа, (29. истог по новом) између 11 сати 43 часа изјутра, и 4 сата и 15 часа по подне. — Виђеће се у јужној Африци и Америци.

IV. Помрачење мјесеца, догодиће се дне 1. септембра, (13. истог по н.) између 11 сати и 45 часа пред поноћу, и 2 сата 43 часа по поноћи (дне 14.). — Виђети ће се у свој Европи и Африци, и њеком части у Америци.

Владајућа звијезда.

Течајем ове године влада *Сатурн*. Његов је промјер у 10 пута, површина у 95 пута, а садржај у 928 пута, већи но у земље наше. Ова се велика звијезда распознаје особито по својој блиједо-црвенкастој боји, и једном свијетлим колубару, који њу окружује, и који се кроз увеличавајуће стакло лако опазити може. Сатурн се споро миче; јер даљину, коју наша земља за 1 мјесец дана превали, њему требају 3 и 1/2 мјесеца да исту даљину пређе. У једном сазвијезђу наводи се по читаве 2 1/2 године, и удаљен је од сунца 188 до 210 милиона миља; а док обиђе око сунца само један пут, хоће му се 29 година и 1/2. Наша је земља у 10 пута гушћа од ове звијезде, која име носи једног врховног Бога из грчке Митологије. — Нису најбоља прорицања, која њеки звјездословци владању ове звијезде приписују; али нама за тим није стало, јер знамо да ће све по божијој вољи бити: само братску слогу и искрену љубав к роду препоручујемо, па се зла небојмо ни од истока нити од запада. —

Мјесечне промјене.

Мијена или млади мјесец	
Прва четврт	
Ужба (Уштап) или пун мјесец	
Задња четврт	

ЈАНУАР

Сунце изходи
у 7 сата 39 часа.

СИЈЕЧАЊ

Сунце заходи
у 4 сата 19 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Еванђеље: Луки гл. 2. сх. 20.			
Неђ.	1 Ново љето (Вас.-дан)	13 Бл. Хиларије	☉ Уштап, дне 8. у 8 сат. и 21 час. изјутра. ☾ 3. Чет., дне 15. у 3 сата и 33 час. по подне. ☉ Мијена, дне 23. у 7 сат и 1 час у вечер. ☾ П. Чет. дне 31. у 2 сата и 25 часа по попоки. Нар. пословице о братимстеу и слоги. — Ђе се бра- ћа не слажу, ту нема до- бра. Браћа била, браћа мила. Ваља се при- је сложити, па онда уложити.
Понеђ	2 Силвестар п. рим.	14 Феликс муч.	
Уторак	3 Малахија пророк.	15 Анастасија муч.	
Сријед	4 Сабор 70 апостола	16 Марцел папа	
Четврт	5 Теопемт и Теон	17 Антун пуст.	
Пет.	6 Богојављење	18 Петрова столица	
Суб.	7 Сабор св. Јована	19 Кануто и Марио	
Еванђеље: Матеа гл. 4. сх. 12.			
Неђ.	8 Георгије и Емилиан ☉	20 Пр. Име Исусово	
Понеђ	9 Полиевкт муч.	21 Јања љевица	
Уторак	10 Глигорије еп. Нис.	22 Винко и Анастас	
Сријед	11 Преп. Теодосије	23 Заручење Богородич.	
Четврт	12 Татиана мученица	24 Тимотије	
Петак	13 Ермил и Стратоник	25 Обраћење св. Павла	
Суб.	14 Сава Арх. Србски	26 Поликарп биск.	
Еванђеље: Луке гл. 18. сх. 18.			
Неђ.	15 Павао тивејски ☾	27 Иван златоуст	
Понеђ	16 Петрове вериге	28 Марин рабљанин	
Уторн.	17 Антоније вел.	29 Фрањо салески бис.	
Сријед.	18 Атанасије и Кирил	30 Мартина љевица	
Четврт	19 Макарије сџипет.	31 Пренос св. Марка	
Петак	20 Евтимије велики	1 Вељаче Игњацио папа	
Субота	21 Максим исповјед.	2 Свијечница	
Еванђеље: Луке гл. 18. сх. 35.			
Неђ.	22 Тимотеј и Анастас	3 Влахо и Трифун	
Понеђ	23 Климент еп. ☉	4 Смрт св. Шимуна	
Уторак	24 Пр. муч. Ксенија	5 Агата љевица и муч.	
Сријед	25 Глигорије богосл.	6 Доротеја љевица	
Четврт	26 Ксенофонт и друж.	7 Ромуалдо опат	
Петак	27 Моћи Јована злат.	8 Иван исповјед.	
Субота	28 Ефрем сириј-	9 Аполонија љев.	
Еванђеље: Луке гл. 19. сх. 1.			
Неђ.	29 Пр. моћи Игњатије бог.	10 Школастика љев.	
Пон.	30 Велики Јерарси	11 7. утем. реда Б. М.	
Уторак	31 Кир и Јован ☉	12 Маркијан	

ФЕБРУАР

Сунце изходи
у 7 сата 2 часа.

ВЕЉАЧА

Сунце заходи
у 5 сата 8 часа.

Има 28 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе	
Сријед	1 Трифон муч.	13 Еустокија ђев.	☉ Уштап, дне 6. у 8 сати 26 часа у вечер.	
Четв.	2 Сретеније Господњ.	14 Валентин поп		
Петак	3 Симеон богопримац	15 Лав рабљанин		
Субота	4 Исидор пелусиот	16 Онисим		
Еванђеље Луки гл. 18. сх. 10.				
Неђ.	5 Агатије муч. (Триод)	17 <i>Седамд.</i> Поликрони. бис.	☾ 3. Чет. дне 14. у 0 сати и 17 час по подне.	
Понеђ	6 Вукола еп. ☉	18 Клаудио		
Уторак	7 Партеније	19 Габинио		
Сријед	8 Теодор страт.	20 Леандро муч.		
Четврт	9 Нићифор муч.	21 Оронцио и Аделаида		
Петак	10 Хараламп муч.	22 Петрова столица		
Субота	11 Василије вел. муч.	23 Маргарита од Кор.		
Еванђеље: Луки гл. 15. сх. 11.				
Неђ.	12 Мелентије патр.	24 <i>Шестд.</i> Матија ап.		☉ Мијена, дне 22. у 10 сати 23 часа пред подне.
Понеђ	13 Симеон митр.	25 Донат бис. задар.		
Уторак	14 Аксентије	26 Нестор		
Сријед	15 Онисим ап. ☾	27 Александар		
Четврт	16 Панџа муч.	28 Фортунат муч.		
Петак	17 Теодор Тирон	1 Ожујка. Северо		
Субота	18 Лав папа р. (<i>Задушница</i>)	2 Петар Дамијани		
Еванђеље: Матеа гл. 25. сх. 31.				
Неђ.	19 Мессопуст. Архип ап.	3 <i>Петдес.</i> Кунигунда	☉ Више очи, више види; ви- ше руку, ви- ше ради.	
Понеђ	20 Лав еп. картаг.	4 Кажимир краљ		
Уторак	21 Тимотије	5 Теофил бис. (<i>Поклади</i>)		
Сријед	22 Об. моћи м. Евген. ☉	6 Еужебио б. (Чис. Ср.) †		
Четврт	23 Поликарп еп. смир.	7 Тома аквински		
Петак	24 I. и II. об. гл. Јована кр.	8 Пет рана Исус. †		
Субота	25 Тарасије патр.	9 Францишка †		
Еванђеље: Матеа гл. 6. сх. 14.				
Неђ.	26 Сиропуст. Порфир еп.	10 I. Кориз. 40 мученика		☉ Неслога нас је разгубала, а није нас па- мети научила.
Понеђ	27 Прокопије д. Вел. Пост	11 Франа рим.		
Уторак	28 Василије испов.	12 Гргур вел.		

МАРТ

ОЖУЈАК

Сунце изходи
у 6 сата 9 часа.Сунце заходи
у 5 сата 52 часа.

Има 31 дан.

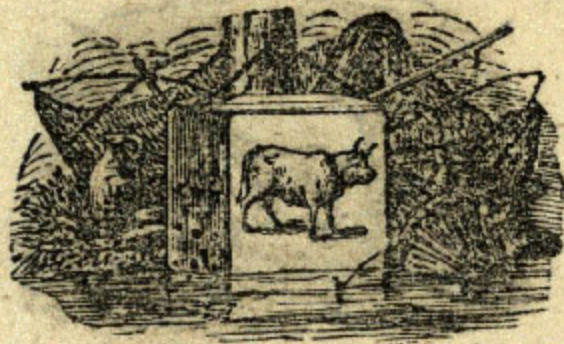
Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Сријед	1 Евдокија пр. му. ☽	13 Костанц †	☽ П. Чет. дне 1. у 9 сати 32 часа изјутра.
Четврт	2 Теодор св. муч.	14 Матилда краљица	
Петак	3 Евтропије муч.	15 Исус. трн. круна †	
Субота	4 Герасим препод.	16 Хериберт †	
Еванђеље: Јована гл. 1. сх. 43.			
Неђе.	5 1. Поста Конон м.	17 2. Кориз. Гелтруда д.	☽ Уштап, дне 8. у 9 сати 40 часа изјутра.
Понеђ.	6 42. мученика	18 Едвард испов.	
Уторак	7 Мученици хер,	19 Јосип заруч. Б. Д. М.	☾ 3. Чет. дне 16. у 8 сати 31 час. изјутра.
Сријед	8 Теофилакт испов. ☽	20 Еугенио †	
Четврт	9 40 мученика	21 Бенедикт опат	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Петак	10 Кодрат и друж.	22 Непроц. Исусова крв †	
Субот.	11 Софроније патр.	23 Викторин †	
Еванђеље: Марка гл. 2. сх. 1.			
Неђ.	12 2. Поста Теофан пр.	24 3. Кориз. Гаврил арх.	☽ Мијена дне 23. у 10 сати 49 часа ноћу.
Понеђ.	13 Пр. моћи О. Нићифора	25 Благовијести	
Уторак	14 Венедикт	26 Кастул муч.	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Сријед	15 Агапије муч.	27 Иаан пустињак †	
Четврт	16 Савин и Папије ☾	28 Сикст III. папа	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Петак	17 Алекса чов. божији	29 7 жалости Б. Д. М. †	
Субота	18 Карил патр. Јерус.	30 Иван Климак опат †	
Еванђеље: Марка гл. 8. сх. 35.			
Неђ.	19 3. Поста Хрисант и Д.	31 4. Кориз. Амос прор.	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Понеђ.	20 Мучење св. Саве	1 Травња Хуго	
Уторак	21 Јаков епис.	2 Фрањ паолс.	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Сријед	22 Василије през.	3 Агапа и Кионија †	
Четврт	23 Никон пр. муч. ☽	4 Исидор бис.	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Петак	24 Заварије пр.	5 Вицко Ферари †	
Суб.	25 Благовијести	6 Сикст I. папа †	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Еванђеље: Марка гл. 9. сх. 17.			
Неђ.	26 4. Пост. Саб. арх. Гаврил.	7 5. Муке Егесип.	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Понеђ.	27 Матрона муч.	8 Дионисио	
Уторн.	28 Иларије испов.	9 Марија клеопова	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Сријед	29 Марко	10 Језекија пророк †	
Четврт	30 Јоган љеств. ☽	11 Лав папа	☽ П. Четв. дне 30. у 3 сата и 54 ч. по подне.
Петак	31 Ипаније епис.	12 Јулио папа †	

Ко те с бра-
том завађа, тај
те на зло на-
вађа.

Браћа су
ка' прсти у
руци: порежи
један, боли;
порежи други,
боли.

АПРИЛ

Сунце изходи
у 5 сата 6 часа.

ТРАВАЊ

Сунце заходи
у 6 сата 37 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Субот.	1 Марија еџипетска	13 Ерменеџилд краљ †	
Еванђеље: Марка гл. 10. сх. 33.			
Неђ	2 5. Поста Тит чудотвор.	14 6. Цвјетна	☉ Уштап, дне 7. у 11 сати и 51 час. ноћу.
Понеђ.	3 Пр. Пикит	15 Евтикио	
Утоарк	4 Јосиф пјеснопјевац	16 Калист муч.	
Сријед	5 Теодул муч.	17 Аницет пана †	☾ 3. Чет. дне 15. у 2 сат. 46 час. изјутра.
Четвр	6 Евтихије еп.	18 Аполонио бис. †	
Петак	7 Георгије еп. ☉	19 Крешенцио (В. Петак) †	
Субота	8 Лазарева Субота	20 Теотим бис. †	
Еванђеље: Јована гл. 12. сх. 1.			
Неђ.	9 Цвијети	21 Ускрс	☉ Мијена, дне 22. у 8 сати, 25 час. у вечер.
Понеђ	10 Терент и друж.	22 П. Светковина	
Уторак	11 Антипа епис.	23 Јурјево	
Сријед	12 Василије еп. парис.	24 Фидел	
Четвр	13 Артемије св. муч.	25 Марко еванђ. (Молене)	
Петак	14 Мартин п. (В. Петак)	26 Клето и Марциан	☾ П. Чет. дне 28. у 10 сат. и 50 час. у вечер.
Субот	15 Арист. Пуд и Троф. ☾	27 Перегрии	
Еванђеље: Јована гл. 1. сх. 1.			
Неђ.	16 Насха (Ускрс)	28 1. Бијела	
Пон.	17 Свијетли понђељ.	29 Петар муч.	
Утор.	18 Свијетли уторн.	30 Ката Сиенск.	
Сријед	19 Јовак преп.	1 Свибља. Филип и Јаков	
Четврт	20 Теодор Трихин	2 Атанасије бис.	Кад те туђин уједе: тишти; а кад те брат уједе: боли.
Петак	21 Јануар епископ.	3 Нашашће св. Крижа	
Субот	22 Теодор сикеот ☉	4 Моника удов.	
Еванђеље: Јована гл. 20. сх. 19.			
Неђ.	23 2. Том. Ђурђево-дан	5 2. по Ускр. Пио V. п	
Понеђ	24 Сава стратилат	6 Иван латерански	
Уторак	25 Марко еванђ.	7 Дујам бис. солин.	Складни Тур- ци изјели пра- сицу.
Сријед	26 Василије еп. амас.	8 Прик. св. Миховила	
Четврт	27 Симеон срод Господњи	9 Гргур Назиански	
Петак	28 Јасон и Сосипатар ☉	10 Исидор тежак.	
Суб.	29 Василије остр.	11 Мамерато надб.	Турци Бога моле: недај, Боже, да се власи сложе!
Еванђеље: Марка гл. 15. сх. 43.			
Неђ.	30 3. Мирон. Јаков зевед.	12 3. Нереј, Ахилеј и Паук.	

МАЈ

Сунце изходи
у 4 сата 13 часа.

СВИБАЊ

Сунце заходи
у 7 сата 20 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Понеђ.	1 Јеремија пр.	13 Сервацио бис.	☉ Уштап, дне 6. у 10 сата и 50 ч. у вечер.
Уторак	2 Атанасије	14 Бонифацио	
Сријед	3 Тимотеј и Мавра	15 Торкват и Антонин	
Четврт	4 Пелагија муч.	16 Иван непопук	
Петак	5 Ирина муч.	17 Пашквал Баилоп	
Субота	6 Јов млогос. ☉	18 Венацио муч.	
Еванђеље: Јована гл. 5. сх. 1.			
Неђе.	7 4. Раслаб. Акавије муч.	19 4. Петар Целестин	☾ 3. Чет. дне 14. у 6 сати и 2 час. у вечер.
Понеђ.	8 Јован ев. и Ар.	20 Бернардин	
Уторак	9 Исајија прор.	21 Костантин	☉ Мијена дне 21. у 3 сата 59, ч. по подне.
Сријед	10 Симеон зилот ап.	22 Рита удовица	
Четврт	11 Мокије св. муч.	23 Десидерио бис.	
Петак	12 Елифан еп.	24 Серволо	
Субот.	13 Гликерија муч.	25 Гргур VII. папа	
Еванђеље: Јована гл. 4. сх. 1.			
Неђ	14 5. Сам. Исидор м. ☾	26 5. Филип Нери	☾ П. Четв. дне 28. у 7 сати и 23 ч. најутра.
Понеђ.	15 Пахомије	27 Беда <i>Прош.</i>	
Уторак	16 Теодор	28 Герман биск. <i>Прош.</i>	
Сријед	17 Андроник апост.	29 Максимин бис. <i>Прош.</i>	
Четврт	18 Теодот муч.	30 Спасово	
Петак	19 Патрикије св. муч.	31 Анђелија	
Субота	20 Талалеј муч.	1 Динањ Гауденцији	
Еванђеље: Јована гл. 9. сх. 1.			
Неђ.	21 6. Св. Кост. и Ел. ☉	2 6. Еразам	И два лоша, свладаше Ми- лоша. Тешко бра- ту без брата, ко голубу без јата.
Понеђ.	22 Михаил епис.	3 Клотилда	
Уторак	23 Симеон столн.	4 Фране карач.	
Сријед	24 III. обрет. гл. Јов. к.	5 Бонифацио	
Чет.	25 Спасов-дан	6 Норберто надб.	
Петак	26 Карп апостол	7 Богумил пус.	
Субота	27 Терапонт св. муч.	8 Медарло †	
Еванђеље: Јована гл. 17. сх. 1.			
Неђ.	28 7. Отци Никит с. ☉	9 Духови	И тица се тици прибија, камо ли неће свој своје?
Понеђ.	29 Теодосије пр. муч.	10 II. Благдан	
Уторн.	30 Исакије далм.	11 Брнабаа ап.	
Сријед	31 Ершије апостол	12 Иван од св. Факонда †	

ЈУНИИ

Сунце изходи
у 3 сата 49 часа.

ЛИПАЊ

Сунце заходи
у 7 сата 50 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе	
Четврт	1 Јустин филос.	13 Антун падов.	☉ Уштап, дне 5. у 5 сата 10 час изјутра.	
Петак	2 Нићифор патриар	14 Базилио вел. бис. †		
Субот.	3 Лукилиан муч.	15 Вид, Мод. и Креш. муч. †		
Еванђеље: Јована гл. 7. сх. 37,				
Неђ.	4 Сош. Св. Духа	16 Прес. Тројство.	☾ 3. Чет. дне 13. у 6 с. и 13 часа изјутра.	
Пон.	5 Духовс. Понеђ. ☉	17 Рајнери Пижани		
Уторак	6 Висарион чуд.	18 Марина ђев.		
Сријед	7 Теодот муч.	19 Јулијана Фалкопиери		
Четврт	8 Теодор стр.	20 Тијелово		
Петак	9 Кирил пат. Алекс.	21 Људевит Гонзага		
Субот	10 Тимотеј еп.	22 Павлин бис.		
Еванђеље: Матеа гл. 10. сх. 37.				
Неђ.	11 1. Свих Св.	23 2. Иван поп		☾ П. Чет. дне 26. у 6 сати и 16 час. по подне.
Понеђ.	12 Опуфрије вел.	24 Ивана		
Уторак	13 Мучен. Акилина ☾	25 Вилим		
Сријед	14 Јелисеј пророк	26 Иван и Павао браћа		
Четврт	15 Србски цар Лазар	27 Виргилији бис.		
Петак	16 Тикон чудот.	28 Прес. срце Исусово †		
Субот.	17 Мануил и Савел.	29 Петрова		
Еванђеље: Матеа гл. 4. сх. 18.				
Неђ.	18 2. Леонтије муч.	30 3. Успомена св. Павла	Брат је мио које вјере био, када братски чини и посту- па. Дрво се на дрво наслања, а брат на бра- та. Складовали —радовали се; мрзили се — закопали се.	
Понеђ.	19 Јуда брат Господ. ☉	1 Срниња Отон бис.		
Уторак	20 Методије еп.	2 Похођење Б. Д. М.		
Сријед	21 Јулијан муч.	3 Иринеј муч.		
Четвр	22 Евсевије еп. и св. муч.	4 Агеј и Осија		
Петак	23 Агрипина муч.	5 Кирил и Метод		
Суб.	24 Иван-дан	6 Исајија пророк		
Еванђеље: Матеа гл. 6. сх. 22.				
Неђ.	25 3. Февронија муч.	7 4. Бенедикт папа		
Понеђ.	26 Препод. Давид ☾	8 Јелисава краљица		
Уторак	27 Сампсон стр.	9 Вероника ђев.		
Сријед	28 Кир и Јован безс.	10 Феличита рим.		
Четв.	29 Петров-дан	11 Пио I. папа		
Петак	30 Сабор 12 апостола	12 Иван Гвалберт		

ЈУЛИИ

Сунце изходи
у 4 сата 3 часа.

СРПАЊ

Сунце заходи
у 7 сата 46 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Субот.	1) Кузман и Дамњан	13) Анаклето папа	
Еванђеље: Матеа гл. 8. сх. 5.			
Неђ	2) 4. Полож. ризе Богород.	14) 5. Бонавентура бис.	☺ Уштап, дне 4. у 8 сати и 41 час. у вечер.
Понеђ.	3) Јакинт муч.	15) Енрик испов.	
Утоарк	4) Андреј критски ☺	16) Б. Д. од Кармина	
Сријед	5) Атанасије атон.	17) Алекија	
Четвр	6) Сисоа вел.	18) Камило бис.	
Петак	7) Тома и Акакије	19) Вицко од Пауле	
Субота	8) Прокопије великом.	20) Илин-дан	
Еванђеље: Митеа гл. 8. сх. 28.			
Неђ.	9) 5. Панкратије св. муч.	21) 6. Прес. Одкупитељ	☺ Мијена, дне 19. у 5 сати, 29 час. изјутра.
Понеђ	10) 45 муч. у Никопољу	22) Марија Магдал.	
Уторак	11) Ефимија муч.	23) Аполинар муч.	
Сријед	12) Прокло и Иларије ☾	24) Кристина ђев.	
Четвр	13) Сабор Арх. Гаврила	25) Јаков апос.	
Петак	14) Аквила апост.	26) Ана матер Б. Д. М.	
Субот	15) Кирик и Јулита	27) Христифор и Пантелејмон	
Еванђеље: Матеа гл. 9. сх. 1.			
Неђ.	16) 6. Антиноген св. муч.	28) 7. Назарио и дружина	☾ П. Чет. дне 26. у 7 сат. 54 и час. изјутра.
Понеђ	17) Марина муч.	29) Марта ђев.	
Уторак	18) Јакинт и Емилиан	30) Јулита муч.	
Сријед	19) Преп. Макрина ☺	31) Игњацио Лојола	
Четв.	20) Илин-дан	1) Коловоза Петар у вер.	
Петак	21) Преп. Симаон	2) Алфонсо, и Асис. Прост.	
Субот	22) Марија Магдалина	3) Августин Казоти	
Еванђеље: Матеа гл. 9. сх. 27.			
Неђ.	23) 7. Трофим и Теоф.	4) 8. Динко и Раинерио	Боље скла- довати, него јадовати.
Понеђ	24) Христина муч.	5) Госпа од снјега	
Уторак	25) Успеније св. Апе	6) Преображење Госп.	
Сријед	26) Ермолај муч. ☾	7) Гајетан	
Четврт	27) Пантелејмон муч.	8) Киријак муч.	
Петак	28) Прокор и Никанор	9) Роман и Филомена	
Субота	29) Калиник муч.	10) Лоренц муч.	
Еванђеље: Матеа гл. 14. сх. 14.			
Неђ.	30) 8. Анђелина дес. Срѣска	11) 9. Сузана ђев.	Слогом ра- сту мале ства- ри, а неслога све поквари.
Понеђ.	31) Евдоким (Покладе Госп.)	12) Клара ђев.	
			У туђему ни- је нигда свога.

АВГУСТ

Сунце изходи
у 4 сата 43 час.

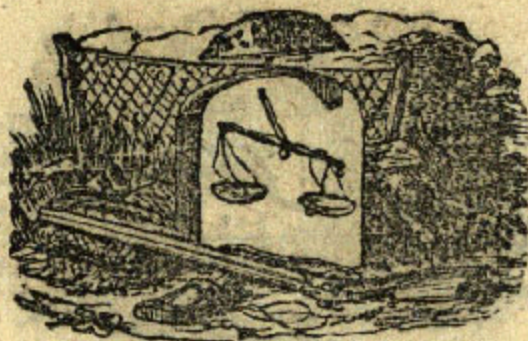
КОЛОВОЗ

Сунце заходи
у 7 сата 5 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Уторн.	1 Пре. част. †. <i>Пост</i>	13 Иполит и Кас.	
Сријед	2 Преп. моћи св. Стефана	14 Еужебио папа †	☉ Уштап, дне 3. у 4 сата 23 часа изјутра.
Четвр.	3 Исак и Фавст ☉	15 Велика Госпојина	
Петак	4 7 отрока Ефески	16 Рок	
Субота	5 Евгеније муч.	17 Либерат муч.	
Еванђеље: Матеа гл. 14. сх. 22.			
Неђ.	6 9. Преображење	18 10. Јелена царица	☾ 3. Чет. дне 8. у 10 сати и 7 часа ноћу.
Понеђ	7 Дометије пр. муч.	19 Јудио муч.	
Уторак	8 Емилиан еп. ☾	20 Бернардо поп	
Сријед	9 Матија апос.	21 Ивка и Анаст. сол.	
Четврт	10 Лаврентије архид.	22 Тимотеј	
Петак	11 Евпло муч.	23 Марцела ђев.	☉ Мијена, дне 17. у 1 сат 50. часа по подне.
Субот	12 Фотије и Аникит	24 Бартоломео ап.	
Еванђеље: Матеа гл. 17. сх. 14.			
Неђ.	13 10. Максим испов.	25 11. Лудвик IX. краљ	☾ П. Чет. дне 25. у 0 сат и 16 час. изјутра.
Понеђ.	14 Михеј прор.	26 Анселм бис. Нински	
Утор	15 Успеније Богород.	27 Јосип Каланц.	
Сријед	16 Убрус Христов	28 Аугустин бис.	
Четврт	17 Мирон муч. ☉	29 Усјековање Иван.	
Петак	18 Флор и Лавро	30 Ружа из Лиме	
Субота	19 Андреј страт.	31 Раимондо и Изабела	
Еванђеље: Матеа гл. 18. сх. 23.			
Неђ.	20 11. Самујил прор.	1 12. Рујна Еђидио поп	Ко није ни наш, ни ваш: вуци га враже куда знаш.
Понеђ	21 Тадеј апос.	2 Стјепан краљ Угарски	
Уторак	22 Агатоник муч.	3 Лудмила	
Сријед	23 Луп муч.	4 Мојсија пророк	
Четврт	24 Евтих св. муч.	5 Ловро Јустиниани	
Петак	25 Тит апос. ☾	6 Закарија пророк	Јача су дво- јица, него сам Радојица.
Субота	26 Андријан и Наталија	7 Ређина ђев.	
Еванђеље: Матеа гл. 19. сх. 16.			
Неђ.	27 12. Преп. Пимен	8 13. Мала Госпа	У јато, го- лубе, да те кобац неод- несе.
Понеђ.	28 Мојсеј мурин	9 Горгонио муч.	
Утор	29 Усјековање <i>Пост.</i>	10 Никола Толентински	
Сријед	30 Алекса, Јован и Павао	11 Емилиан биск.	
Четврт	31 Част. појас Богородичин	12 Силвин бис.	

СЕПТЕМБАР

Сунце изходи
у 5 сата 25 часа.

РУЈАН

Сунце заходи
у 6 сата 6 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Петак	1 Симеон столпник	13 Седам спаваоца	
Субот	2 Маман и Јован ☉	14 Крстов-дан	☉ Уштап, дне 2. у 1 сат и 18 часа изјутра.
Еванђеље: Матеа гл. 21. сх. 33.			
Неђ.	3 13. Антим епис.	15 14. Маријно име	
Понеђ	4 Вавила св. муч	16 Људмила	
Уторак	5 Закарија и Јелисав.	17 Рапе св. Фрапе	
Сријед	6 Евдокија муч.	18 Тома надбиск. †	☉ 3. Чет. дне 9. у 3 сата и 54 часа изјутра.
Четврт	7 Созонт муч.	19 Ђенар муч.	
Пет.	8 Госпођин-дан	20 Кандида ђев. †	
Субота	9 Аћим и Ана ☾	21 Матеј апостол и ев. †	
Еванђеље: Јована гл. 3. сх. 13.			
Неђ.	10 14. Минод. Митр. и Нинф.	22 15. 7 жал. Б. Д. Марије	☉ Мијена, дне 16. у 0 сат 28 часа изјутра.
Понеђ	11 Теодор александрин.	23 Лия пана	
Уторак	12 Автоном св. муч.	24 Госпа од плате	
Сријед	13 Корнилије стотник	25 Герардо Сагрето бис.	
Четв.	14 Крстов-дан <i>Пост.</i>	26 Нил опат.	☾ П Чет. дне 23. у 7 сата 3 часа у вечер.
Петак	15 Никита	27 Кузман и Дамњан	
Субота	16 Ефимија вел. муч. ☉	28 Вјенцеслав краљ	
Еванђеље: Марка гл. 7. сх. 34.			
Неђ.	17 15. Софија с ђецом	29 16. Миховил архаи.	
Понеђ	18 Евмемије епис.	30 Јеролим зав. Далм.	
Уторак	19 Трофим и Сават.	1 Листопада Ремиђио б.	
Сријед	20 Евстатије вел. муч.	2 Анђели хранитељи	
Четврт	21 Кодрат апос.	3 Кандидо муч.	
Петак	22 Фока и пр. Јона	4 Фрањо Асиски	
Субота	23 Зач. св. Јована крс. ☾	5 Плачидо муч.	
Еванђеље: Матеа гл. 25. сх. 14.			
Неђ.	24 16. Симеон краљ Србски	6 17. Розарица	
Понеђ	25 Препод. Евџросна	7 Јустин	
РОЂЕН-ДАН СВИЈЕТЛОГА ГОСПОДАРА Ц. Г. и Б.			
Уторак	26 Прест. ев. Јована	8 Шимун праведни	
Сријед	27 Калистрат муч.	9 Дионис аропаг.	
Четврт	28 Преп. Харитон	10 Фрањо Борђија	
Петак	29 Преп. Киријак	11 Герман бис.	
Субота	30 Глигорије вел. Ар.	12 Салвинио бис.	
Слога кућу диже, а несло- га је обара.			
Боље се бра- тит, него ра- тит.			
Сложна бра- ћа не желе погаче.			
Слаб је рад, ђе није склад.			

ОКТОМБАР

Сунце изходи
у 6 сата 7 часа.

ЛИСТОПАД

Сунце заходи
у 5 сата 4 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Еванђеље: Матеа гл. 15. сх. 21.			
Неђ.	1 17. Покров Богород. ☉	13 18. Едвардо Ш. краљ	☉ Уштап, дне 1. у 2 сата и 9 часа по подне.
Понеђ	2 Кипријан и Јустини	14 Калист папа	☾ 3. Чет., дне 8. у 10 сати и 2 часа изјутра.
Уторак	3 Дионисије аре.	15 Терезија	☉ Мијена, дне 15. у 1 сат 49 часа по подне.
Сријед	4 Стефан Шиљановић	16 Гало опат	☾ П. Чет. дне 23. у 3 сата и 11 часа по подне.
Четврт	5 Харитина муч.	17 Едвиђа краљица	☉ Уштап, дне 31. у 1 сат 55 часа изјутра.
Петак	6 Тома апостол	18 Лука ев.	
Субота	7 Срђ и Вах муч.	19 Петар Алкатарски	
Еванђеље: Луке гл. 5. сх. 1.			
Неђ.	8 18. Преп. Пелагија ☾	20 19. Иван Каницо	
Понеђ	9 Стефан Дес. Србски	21 Уршула и друж.	
Уторак	10 Евлампие муч.	22 Марија Салом.	
Сријед	11 Филипа остол	23 Иван Калистран	
Четврт	12 Пров и Тарах муч.	24 Рафаел арх.	
Петак	13 Карп и Папил	25 Крисп. и Крисијан	
Субота	14 Преподовна Параскева	26 Дмитар муч.	
Еванђеље: Луке гл. 6. сх. 31.			
Неђ.	15 19. Евтимије и Лук. ☉	27 20. Флоренцио	
Понеђ	16 Лонгин стотник	28 Шимун и Јуда ап.	
Уторак	17 Осија пророк	29 Нарчиз бис.	
Сријед	18 Петар Цет. Лука ев.	30 Марчел	
Четврт	19 Јојил пророк	31 Волфанг	+
Петак	20 Артемије вел. муч.	1 Студен. Сви Свети	
Субота	21 Пр. Иларион	2 Дан мртвих	
Еванђеље: Луке гл. 7. сх. 11.			
Неђ.	22 20. Аверкије еп.	3 21. Малакија бис.	Крст ти, крст ми, а будимо браћа.
Понеђ	23 Јаков брат божији ☾	4 Карло Боромео	
Уторак	24 Арета муч.	5 Сава опат	
Сријед	25 Маркијан и Мартир	6 Леонардо	
Четврт	26 Митров-дан	7 Проздочим бис.	
Петак	27 Нестор муч.	8 4 света окруњеника	
Субота	28 Арсеније Срб. на Жребан.	9 Теодор војник	
Еванђеље: Луке гл. 8. сх. 5.			
Неђ.	29 21. Анастасија муч.	10 22. Трифон и друж.	
Понеђ	30 Милутин краљ Србс.	11 Мартин бис.	
Уторак	31 Стахије и Ампл ☉	12 Мартин папа	Ко од слоге бјежи, у блату лежи.

НОВЕМБАР

Сунце изходи
у 6 сата 54 часа.

СТУДЕНИ

Сунце заходи
у 4 сата 13 часа.

Има 30 дана.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Сријед	1 Кузман и Дамњан безср.	13 Станислав Коска	☾ 3. Чет. дне 6. у 5 сати и 51 час у вечер.
Четврт	2 Акиндиј и Пигас	14 Иван Уршини	
Петак	3 Аксеп. (Ђурђевица)	15 Леополд надвојвода	
Субота	4 Јоаникије вел.	16 Отомар опат	
Еванђеље Луки гл. 16. сх. 19.			
Неђ.	5 22. Галактион и Епистим	17 23. Гргур чудот.	☉ Мијена, дне 14. у 5 сати 54 часа изјутра.
Понеђ	6 Пава патр. царигр. ☾	18 П. ц. ап. Петра и П.	
Уторак	7 33 муч. у Мелитини	19 Јелисавета кр.	☾ П. Чет. дне 22. у 11 сати и 6 часа пред подне.
Сри	8 Арханђелов-дан	20 Феликс Валески	
Четврт	9 Онисифор и Порфир.	21 Госпа од здравља	
Петак	10 Ераст, Олимп и пр.	22 Чечилија ђев.	
Субота	11 Стефан Дечански краљ Ср.	23 Климент I. папа	
Еванђеље: Луки гл. 8. сх. 26.			
Неђ.	12 23. Јован милостиви	24 24. Кршеван задарски	☾ Уштап, дне 29. у 0 сати 55 часа по поноћи.
Понеђ	13 Јован злат.	25 Ката ђев.	
Уторак	14 Филип. ап. (Покладе) ☉	26 Петар александ.	
Сријед	15 Гурије (Пост Божићу)	27 Јаков посјет.	
Четврт	16 Матеј еванђ.	28 Флоренцијан опат	
Петак	17 Глигорије епис.	29 Сатурнин муч.	
Субота	18 Платон и Роман	30 Андрија апотс.	
Еванђеље: Луки гл. 8. сх. 40.			
Неђ.	19 24. Авдија пророк	1 Просинца. I. Приш.	Тешко свуда својега.
Понеђ	20 Глигорије Декаполит	2 Бибијана ђев.	
Уто.	21 Ваведеније	3 Фрањо Жавер	
Сријед	22 Филимон апост. ☾	4 Барбара ђев. и муч. †	
Четврт	23 Амфилохије епис.	5 Сава опат	
Петак	24 Екатерина вел. муч.	6 Никола Барски †	
Судота	25 Климент папа рим.	7 Амброз бис. †	
Еванђеље: Луки гл. 10. сх. 25.			
Неђ.	26 25. Преп. Алипије	8 2. П. Зачеће Б. Д. М.	У слог је моћ.
Понеђ	27 Јаков персијански	9 Прокло бис	
Уторак	28 Стефан нови	10 Госпа од Лорета	
Сријед	29 Парамон муч. ☉	11 Дамас папа †	
Четврт	30 Андрија првозвани	12 Александро муч.	
Еванђеље: Луки гл. 10. сх. 25.			
Брат ми је, ако ми је и у лонац угазно.			

ДЕКЕМБАР

Сунце изходи
у 7 сата 31 час.

ПРОСИНАЦ

Сунце заходи
у 3 сата 55 часа.

Има 31 дан.

Дни	По старому	По новому	Примјетбе
Петак	1 Наум пророк.	13 Луција ђев. †	☾ 3. Чет., дне 6. у 4 сата и 19 часа изјутра.
Субота	2 Урош цар србски	14 Спиридон бис. †	
Еванђеље: Луки гл. 12. сх. 16.			
Неђ.	3 26. Софоније прор.	15 3. Приш. Евсевије бис.	☉ Мијена, дне 14. у 0 сата и 24 часа изјутра.
Понеђ	4 Варвара вел. муч.	16 Аделајда ц.	
Уторак	5 Свештени Сава	17 Лазар ускрсну	☾ П. Чет. дне 21. у 4 сата, 16 часа по подне.
Сриј.	6 Никољ-дан ☾	18 Чекање породе Б. Д, М	
ИМЕН-ДАН СВИЈЕТЛОГА ГОСПОДАРА Ц. Г. и Б.			
Четврт	7 Амвросије еп. Мед.	19 Фауста	☉ Уштап, дне 30. у 10 сата 14 часа обноћ.
Петак	8 Преп. Пататије	20 Урбан V. папа †	
Субота	9 Зач. Богороницино	21 Тома апостол. †	
Еванђеље: Луки гл. 13. сх. 10.			
Неђ.	10 27. Јован Десп. србск.	22 4. Приш. Флавио муч.	☾ Ко недржи брата за бра- та, он ће ту- ђина за го- сподара.
Понеђ	11 Данил столпник	23 Зоило поп	
Утор	12 Спиридон	24 Ад. и Ева (Бадњи-дан) †	☾ Онај ми је брат, који ми је добру рад.
Сријед	13 Луција ђев.	25 Божић	
Четврт	14 Тирс и дружин. ☉	26 Стјепан пр. муч.	☾ Без друштва, нема јунаштва
Петак	15 Елевтер св. муч.	27 Иван еванђелист	
Субота	16 Агеј пророк	28 Младенци	
Еванђеље: Луки гл. 14. сх. 16.			
Неђ.	17 Праотци Данил пророк	29 Тома надбис.	☾ Онај ми је брат, који ми је добру рад.
Понеђ	18 Севастиан м.	30 Давид кр. и пророк	
Уторак	19 Вонифатије	31 Силвестар папа	☾ Без друштва, нема јунаштва
Сријед	20 Игњатије богоносац	1 Спјеч. 1868. М. љето	
Четврт	21 Јулијан муч. ☾	2 Макарије пус.	☾ Боља је сло- жна инокошти- на, по неслож- на мложина.
Петак	22 Анастасија вел. м.	3 Ђеповефа краљица	
Субота	23 10 мучен. у Криту	4 Тито ап. Далматински	
Еванђеље: Матеа зачало 1.			
Неђ.	24 Отци Евг. (Бадњи-дан)	5 Телесфорт (Водокрише)	☾ Онај ми је брат, који ми је добру рад.
Пон.	25 Рож. Хр. (Божић)	6 Света 3 краља	
Утор.	26 Божи-дан	7 Валентин бис.	☾ Без друштва, нема јунаштва
Сриј.	27 Стефан в. муч.	8 Ловро Јустинијани	
Четврт	28 20.000 мученика	9 Марцелина ђев. и муч.	☾ Боља је сло- жна инокошти- на, по неслож- на мложина.
Петак	29 Младенци	10 Павао први пустињак	
Субота	30 Анисије муч. ☾	11 Иђинио папа и муч.	
Еванђеље: Матеа Зачало 4.			
Неђ.	31 Меланија римљан.	12 Аркадио муч.	

СВИЈЕТЛИ КНЕЖЕВСКИ ДОМ.

НИКОЛА I. Петровић Његош, Кнез и Господар слободне Црне-горе и Брда; рођен 25. Септембра 1841; ступио на владу по смрти кнеза Данила дне 1. Августа 1860; вјенчао се 10. Октобра 1860. са

Миленом Кнегињом, из породице Вукотића; рођеном 22. Априла 1847.

Љубица-Зорка Кнежевна, ћер Њихових Свјетлости, рођена 11. Декембра 1864.

Милица-Видосава Кнежевна, ћер њихових свјетлости, рођена 14. Јулија 1866.

Стрина Кнежева.

Даринка Кнегиња Данилова, из породице Квекића; рођена 19. Декембра 1837.

Олга Кнежевна Данилова, ћер Њезине Свјетлости; рођена 11. Марта 1859.

Родитељи Кнежеви.

Велики Војвода Мирко Петровић Његош, отац Његове Свјетлости; рођен 19. Августа 1820.

Велика Војводиња Стана, из породице Мартиновића; мати Њ. Свјетлости; рођена 15. Јунија 1824.

Сестра Кнежева.

Госпоја Горда Петровић Његош; рођена 1. Апр. 1843; удала се за сердара Саву Пламенца 1862.

Чиновници Кнежеви.

Сундечић Јован, тајник.

Врбица Машо, побочник.

Радонић Станко, побочник.

Пламенац Саво, сердар.

Пејовић Перо, црногорски заступник у Скадру.

Рамадановић Илија, управитељ заложнице црногорске.

Вукотић Јован, капетан перјанички.

Тјелохранитељи Кнежеви.

Официр Божо Петровић. — Под-официр Шпиро Матановић.
 Марко Миљановић. — Пеко Павловић. — Михаил Н. Церовић.
 Бошко Мартиновић. — Перо С. Петровић. — Стефан Ђ. Ми-
 лошевић. — Зеко Петровић. — Благоје П. Батричевић.

Поглаварство Духовно.

Митрополит преосвештени: *Иларион* Рогановић.
 Архимандрит Цетињски: Нићифор Дучић.
 Протопрезвитер Његушки: Радонић Михаил.
 „ Бјелопавлићи: Бошковић Ђурађ.
 „ Васојевићи: Рајевић Гавро.

Поглаварство Грађанско.

1. Сенат Црногорски.

Пресједник: Велики војвода *Мирко* Петровић Његеш.
 Подпресједни: мјесто упражњено.

2. Сенатори:

Бошковић Ристо, војвода бјелопавлићи.
 Вујовић Петар Филипов, војвода љуботињски.
 Вукотић Петар, војвода чевски и шеф од гарде.
 Даковић Анто, војвода граховачки.
 Кривокапић Милош, војвода цуцки.
 Мартиновић Марко, војвода цетињски.
 Матановић Ђуро, војвода ћеклићи.
 Николић Живко, сердар жупски.
 Пилетић Јоле, сердар пиперски.
 Пламенац поп Илија, црнички.
 Радовић Блажо, сердар мартинићи.
 Радонић Иво, војвода његушки.
 Рајевић Миљан, војвода васојевићи.
 Јовићевић Саво, сердар цеклински.
 Церовић Ђуро, војвода дробњачки.

Тајник Сената: Филип Радичевић.

Главари у Племенима.

1. У Катунској Нахији.

Његуши: војвода Иво Радошић; сердар Филип Петровић; капетан Лазо Петровић.

Цетиње: војвода Марко Мартиновић; кап. Лазо Деља.

Ћеклићи: војвода Ђуро Матановић; сердар и капетан Перо Матановић.

Бјелице: војвода Лука Милић; капетан Вукан Милић.

Озринићи: Петар Вукотић војвода и шеф од гарде; сердар и кап. Станко Вукотић.

Цуце: војвода Милош Кривокапић; сер. Зекота Кривокапић; капетан Никола Банићевић.

Грахово: војвода Анто Даковић; сер. Пајо Ковачевић.

Рудине: кап. Голуб Перовић.

Загарач: капет. Никола Ђурашковић.

Пљешивци: војвода Милут Перуновић; сер. Костантин Миучковић; капет. Никола Мијучковић; командат Пеко Никчевић.

Жупа: војвода и капетан Јован Бојовић; сердар Живко Николић.

Луково: капетан Јевто Николић.

2. У Ријечкој Нахији.

Цеклин: сенатор и сердар Саво Јовићевић; капетан Перо Јовићевић. капет. Малиша Ражунатовић;

Љуботин: војвода Петар Вујовић; сердар Шкрњо Кусовац; кап. Томо Мићков Кусовац.

Грађани: капетан Мило Жутков Кнежевић.

Добрљани: капетан Марко Пејановић.

3. У Црничкој Нахији.

Бољевићи: сер. Раде Пламенац; кап. Павић Перезић.

Глухи-дó: сердар и кап. Јоко Војводић.

Сотонићи: капет. Маркиша Стапковић.

Брчеле: капет. Марко Ђоновић.

Подгор: сердар Бутор Вукмановић; капетан Марко Вукмановић.

Сеоца: капетан Раде Поповић.

Дупиљани: војвода и командат црничке нахије, Машо Андров Ђуровић; кап. Мило Радов Вујовић.

4. У Љешанској Нахији.

Од доње нахије: сердар Иван Вукчевић;

„ горње „ капетан Саво Мирков Радуновић.

5. У Бјелопавлићкој Нахији.

Петрушиновићи: војвода Ристо Бошковић; сердар Мато Бошковић; капетан Радоје Пајовић.

Павковићи: војвода Петар Ђуровић; капетан Драгоје Дамњановић.

Вражегрмци: капетан Бошко Аврамовић.

Мартинићи: сердар Блажо Радовић; капетан Илија Радовић; Бајо Бошковић командат над свом нахијом.

6. У Пиперској Нахији

Завала: војвода Ристо Пилетић; сердар Јоле Пилетић; капетан Перо Пилетић.

Стијена: капетан Рамо Марковић.

Црнци: капетан Милош Савовић.

7. У Морачкој Нахији.

Ровца: сердар Миро Влаховић; кап. Петар Влаховић

Морача: војвода Шоле Радовић; сердар и кап. Милета Меденица.

Ускоци: сердар Беган Требешанин; капет. Сава Батрићевић.

Дробњаци: војвода Ђуро Церовић; сердар Милутић Башовић; кап. Живко Пекић; командат Милисав Мишнић.

8. У Васојевићкој Нахији.

Братоножићи: сердар Вуко Пелевчанин; капетан Вуксан Грујић.

Брскућани: војвода Марко Миљановић; капетан Ђоле Милачић.

Лијева-ријека: војвода Миљан Рајевић; кап. Милун Нововић.

Коњухи: војвода и капетан Стојан Рајевић.

Краљани: капетан Зарија Протовић.

Забрђе: капетан Зарија Бакић.

ВУКАШИН

Уломак из Трагедије

К. Ц. П....е

ЧИН III.

Призор II.

Урош и Јелена.

Урош (жалостно.)

Нитко до сад није на свијету
Своје право без зла упуштио,
Но ја моје.... Ох! црне срамоте! —
Свето право, светијех ђедова
Ја предадох зв'јеру, не човјеку....
Отè ми га, проклето му било!
Право моје, прелијепо право,
Које Душан на Струми потврди
Изновице сабљом и десницом! —
Камо срећа, да га је узео
Мртвом мени — па се с њим вјенчао;
Но га изби на лаж и пр'јевару
Живу мени из слабачки шака. —
Ах! згрози се сјенко Душанова,
Зар се син ти роди, да упушти?...
Јелена.

Да упушти!... За Бога милога,
Разведри се од твоје печали!
Немој тако, моја круно сјајна,
Убијати и себе и мене!...
Да упушти!... Он је упуштио,
Чим је своје царство раздробио
На главаре и на великаше;
И проклетом преда Вукашину,
Да те учи, да те савјетује,

С главарима владат и с народом. —
 Разбери се.... шта сад постић можеш
 С таком тугом и с таком печали?
 Н' ако ками и куку да ми је,
 Ако здравље нарушиш и снагу. —

Урош.

Просто, што му на моју срамоту
 И упуштих владачко право!...
 Ово право — ово царско право,
 Изтрже ми из младијех руку:
 Но и друго хоће да ми узме
 Свето право људства и природе;
 Ама ово упуштит му нећу,
 Као прво, док махати могнем....
 Знаш Јелено што Вукашин хоће?
 Што л' начиња државним питањем?...

Јелена.

Ко је злобу пакла досегао,
 Ко л' досећи може Вукашина?...
 Што питањем државним начиња? —
 Ако није прега искрен бити,
 Да ти ниште живот, Господару!...

Урош.

Кад би само живот ми искао,
 Са тијем би барем потврдио
 Колико је звијеру наличан;
 Али друго његово питање.
 Које ставља у име Србије,
 Ствара ми га правим чудовиштем...
 Хоће разпуст међу нама, душо! —
 Он нечовјек, хоће да погазим
 Тврду вјеру, што из обје руке
 Теби дадох пред светим олтаром. —
 Он нечовјек, хоће да угаси
 Моје срце љубвом упаљено;

Да ми ваљда другу љубу тисне?
 Па још коју?... помислит је ужас!...
 Грми небо, грми анатемо,
 Над Србијом, ил' над Вукашином!...

Јелена.

Над Србијом!... Ух, Боже сачувај!...
 Царе Србски, то ти непристои
 Земљу кети твоијех ђедова. —
 Куни мене, куни кукавицу,
 Куни тренут онај, у којем се
 Нехотице у Мачви састасмо,
 Ђено дођох са покојном мајком,
 Ради здравља тражећ љетовиште
 У држави силнога Душана. —
 Куни мене, куни, ако мислиш
 Да Вукашин на темељу правде
 Доказат ти може, Господару,
 Да сам срећи Србије на путу. —

Урош.

Шта! — да кунем дан мога рођења?
 Дан најљепши мојега живота,
 Кад кнез Лазар, у његову двору
 Представи ме покојној пуници
 Насљедника србске царевине;
 А ти изкрај кнегиње Милице
 Гледаше ме — на мој помак сваки,
 Шћедох рећи, пажњу постављаше?...
 То да кунем?... Ах заклони Боже!...
 Овде чувство ¹⁾, што познава нисам,
 Твој м' је поглед онда узбудио,
 Ка што буди успавану нарав
 Св'јетла зрака румене зорице....

Јелена.

Господару, ја се чудим томе;

1) Стављајући руку на срце.

Јер сам била дошла у Србију,
 Не да тражим младог Царевиха,
 Нег промјену поднебија само.
 Жељама сам својим постављала
 — Кад приспијем — тек једног бољара
 Из кнежества мога родитеља. —

Урош.

А зар бјеше њеком обећана,
 Када смо се најприје познали,
 Те говориш, својима жељама
 Бољара сам једног постављала?...

Јелена.

Питај себе, питај своју душу —
 Да сам иком била обећана:
 Би ли срце ово се склонило,
 На твој пр'јестол и на твоју круну?...
 Кћи Влајкова, кнегиња румуњска,
 Знаде њеку поставит разлику
 Измеђ бл'јеска драгијех камења
 Који у плам круне претварају,
 И једнога ватрена погледа
 Којијем се душа обећава. —
 Ваки поглед из зјенице живе,
 Тек ми онда бјеше изкреснуо
 Кад ме Душан запреси у отца;
 А круну сам и друга богатства,
 При љубави мога вјереника,
 Вјеруј, тако мало цијенила,
 Ето тако — тек да чини само
 Малу њеку чувству хармонију. —

Урош.

Опрости ми, небески Анђеле,
 Ја те небјех добро разабрао....

Јелена.

Сваки данак по нашем вјенчању

Љубав ми је према тебе расла;
 С те љубави круна, царевина,
 Омиле — срцу се привиле:
 А ти таквим излазиш питањем
 Након пуних дванаест година
 Одкад смо се, царе, састанули. —
 Немој своју гријешити душу!
 Немој мене јадну вријеђати!...
 Слушај. — Ја сам кадра Вукашину
 Отровану жељу испунити:
 Макнућу се, раздвојити с тобом,
 Само змија, што у њедру храниш,
 Твог ми мира корен да негризе. —
 Ти се кунеш и јамце ми дајеш,
 Све што ти се свијетло родило
 И потекло од старог Немање,
 Да се са мном раставити нећеш....
 Вјерујем ти. — Но размисли добро,
 И пропитај и лијепо види;
 У Србији, ако сам на одмет,
 Да ми кажеш — ја ћу се макнути....
 То смо дужни обоје Србији:
 Љубав ће ме кр'јепком учинити,
 Да без тебе, бијели свијете,
 Срећо, душо, очи обадвије,
 Негђе с краја неумрем од јада. —

Урош.

Ријеч царска, ни име предака,
 Нека јамци небуду одлуци,
 Коју дадох краљу Вукашину,
 Кад с' осмјели предложит ми разпуст;
 Него по сад ево ти залога
 У Урошу Душанову сину:
 Ће ћеш с њиме?... оли у Бистрицу?...
 Ол' у Шару међ' ледове пусте?...
 Ће ћеш? да пу?... оли у сред ватре?...

Хоћеш љуто да дохватим гвожђе,
 Да разпорим прса Урошева,
 Па да видиш што у њима лежи?...

Јелена.

Нећу јамца, а нећу залога:
 Јамац ми је тврда твоја љубав.
 Одавде ¹⁾ ме њешто подупире,
 Те ти ласно могу вјеровати;
 Но се боим, — нијесам ти жива,
 Да ти главе Вукашин недође....
 Знаш ли подли начин, на који је
 Угасио дом у Пирлитуру
 Најбољега србскога јунака,
 Кад погуби војводу Момчила
 С девет братá, с девет братучедá
 У Језерам испод Дурмитора?
 Знаш ли, кад смо дошли из Сријема,
 Кад Никола и Марко збораху,
 Краљ Вукашин да је отишао
 У Дукађин, да њешто помири;
 А тамо се навлаш уметнуо,
 Тек да мути и за себе ради. —
 Ох! да знадеш куд је закроио;
 А није ти тешто видијети....
 Синиша је брат Душану цару:
 Бога-ми ти в'јеран шћаше бити,
 Он да ти га није оштетио....
 А да ко је, до њега истога,
 У дослуху са Војном Цезаром,
 Иска сина у цара грчкога,
 Да му преда круну и Србију? —
 Теке виша у народу мутња
 Да се роди, и ружно да ти је,
 Звао га је; ал' мислио није,

1) Стављајући руку на прса.

Ни круну му, ни Србију дати.
 Ја сам чула. — Тога истог пута,
 Кад у Серез Грци затворише
 Малић Срба нашијех јаднијех, —
 Е се бјеше Вукашин препао,
 Да nebude као што је река.
 Кад ли Грци с Турцима см'јешани
 У Филипе потом побјегоше,
 Вукашин се није радовао
 Да твој народ добије поштење;
 Него сина царева Матију,
 Што га храбри Срби заробише,
 Опет пусти, — да двору грчком
 Удвори се, и буде на вољу. — —
 А ко ти је дивну Тесалију,
 Сријем равни, Зету, и Приморје,
 Мачву, Босну, и Херцеговину,
 Одвоио од твојега царства? ...
 Све ти узе.... Разћера ти племство;
 Војске нема!... Све се запуштило!...
 Цркве, штоке, трубе ко пећине;
 А лукавством цио Призрен дише....
 Јели тако? — Пак погледај само,
 Ма и сјенку можеш ли спазити
 Душанове земље и управе....
 О! да тужна, ужасна срамења!...
 Ал' све просто по сто пута било,
 Тек да би ти живот поштедио! —

Урош.

Зар ли збиља говориш Јелено,
 Да Вукашин још и на то см'јера?...

Јелена.

Душа би га ваљда забољела,
 Пошто твоје отè властвовање
 Да т' и живот узме, Господару? ...

Бјежи негђе, ако Бога знадеш!
Уклони се смрти очевидној! —

Урош.

Ће да бјежим?... До Србије, игђе
Утецишта имаде ли мени?...
Ево кад бих у Грчку пошао: —
Грчкој дати тако задовољство
Ја немогу никако, Јелено,
Ради отца мојега Душана.
Ево кад бих поша у Мађарску: —
Спомени се рата крвавога;
А ни друге помање чегрсти,
Међу нама нијесу утрте.
Да бих поша опет к Млечићима: —
Ко се може на њих ослонити?...
Та најбоље, — остати ћу овде,
Нек крв моју моја земља пије. —

Јелена.

Немој тако, за Бота милога!
Бог је људма разум даровао,
Да се клоне сваке погибели,
Што њихову пријети животу.
Који човјек биће незаклања,
Грдно гр'јешу небу и свијету. —

Урош.

Истина је. — Зло је сама себе
Човијеку макнути на душу.
Негђе ваља бјежат свакојако;
И хајдемо, ништа непомаже,
У Дубровник да се уклонимо.

Јелена.

Ето тако, моја круно сјајна!
Дубровчани нас ће прихватити,
И држати, ради успомене

Добročинства покојног Душана....
Када ћемо, ријеши се брзо.

Урош.

Пошто славу светог Арханђела
Још један-пут овде ославимо.

Јелена.

Ја полазим даклен....

Урош.

Да се спремиш?...

Јелена.

(Пође замишљена, но са дна позоришта опет се врне.)

Урош (међутим настави.)

С Богом остај дивни завичају!
С Богом земљо лијепа Србио,
Душанова срећа те пратила! —
Остај с Богом јуначки народе,
Бог нека те за ово некара! — (Утире сузе)

Јелена.

Та неплачи. — Бог правицу штити;
Помоћи ће теби и Србији. —

Урош (тргне се.)

Зар ти ни још?...

Јелена.

Оставих те сама;

А њешто ми опет на ум паде.
Ти код трона умиреш од глади,
А камо ли нећеш у свијету;
Па се вратих ово да те питам:
Хоћемо ли собом понијети
Наше круне и драго камење,
Нек се код нас нађу, Господару,
У далеку и туђу свијету,
Кад готова неимадеш новца,
Да понесеш собом у Дубровник?...

Урош.

О Јелено!... ту те непознајем. —
 Што говориш? што ти на ум дође?
 Зар Србију мајку да похарам?...
 Што да носим?... Доста је срамоте,
 Остављати — камо ли носити. —
 Истина је да готова новца
 Немам на пут собом да понесем:
 Сви порези србске царевине,
 И приходи мојијех добарá,
 У рукама су краља Вукашина;
 Но ћу б'јегом својијем пон'јети
 Добра дјела мога родитеља,
 Ил' да рекнем — тамо ћу их наћи;
 Јер се надам, да код Дубровчана
 Благородност није изумрла
 Према отцу мојему Душану;
 Који им је мудру републику
 Поштовао и од зла бранио,
 Који им је и земље и мора
 Одвајао од својега царства.
 Ја ћу наћи код оног народа,
 Племенита доисто и мудра,
 Уживање најслађег прихода:
 Благодарност — за отчева добра...
 Ти из двора даклен неузимљи,
 До онога, што ти на пут треба.

Јелена.

Вјере ми сам ја мислила исто,
 И још прије казала сам теби:
 Дубровчани нас ће прихватити,
 Ради свекра мога великога....
 И до душе, јесам сагр'јешила,
 Што те бијох зато упитала.
 Ема шта ћеш? — боље је и питат,
 Нег се опет са далека кајат.

А свакако бјех се наредила,
 Живота ми твога Господару!
 Ако речè да собом узмемо
 Наше круне и драго камење,
 Да ти рекнем немој, остави се. —
 Не, — Јелена, жена Урошева
 Неће свога друга свјетовати,
 Да учини, што у пуној мјери
 Неби складно и пристојно било:
 Твоме чину, твоме достојанству. —

(Одлази.)

ПУТОПИСНЕ ЦРТЕ

од

Нићифора Дучића, Арх.

у Септембру 1865.

I.

Као што је Кнез Никола још одавно био намјеран, да прође и прегледа најдаље крајеве своје државе од стране херцеговачке, крајеве, који су (изузимајући двије Мораче и Ровца) Црној-гори тек 1858. год. под владом Кнеза Данила са свим припали, и, кроз које није прије пролазио; тако је 26. Септембра ов. г. око два сахата пошље по дне на тај пут са Цетиња кренуо.

У пратњи Кнежевој били су: пресједник сената, велики војвода Мирко Петровић; подпресједник Крцо Петровић; брат Њ. С. Кнегиње Даринке Г. Нико Квекић; војвода васојевићки Миљан Вуковић; и војвода ћеклићки Ђуро Матановић. А поред њих још га је окружавала лијепа кита тјелохранитељах, перјаниках и гардистах.

Кнез је и мене на тај пут позвао. Ја сам тај позив радо примио; тим радије, што сам вазда желио, да видим и те српске предјеле, а особито стару и гласовиту морачку лавру, задужбину Стефана Немањића, сина Вуканова, а унука Немањина.

Да се ово путовање, као што треба опише и објелодани неће бити без цијене и занимљивости; јер ће читаоци у овоме опису од свијех предјелах, кроз које смо прошли, наћи сва главнија мјеста; мјеста, која су са црногорском историјом јако скопчана; мјеста, која су љуцким костима посијана, а љуцком и јуначком крвљу залита. Наћи ће села, поља, ријеке, планине, цркве и манастире; паћи

ће и то, како народ дочекује и прати својега Господара.

Но нека се читаоци непадају, да ће при дочеку наћи: музике, освјетљења, или какве друге модерне луксе, не; но ће наћи све просто и патријархално; али чисто народно, искрено и љубавно.

Први дакле конач учинимо на Црнојевића-ријечи од Цетиња у исток три сахата далеко. Но док смо до Ријеке дошли неће сувише бити, што ћу се малко зауставити, описујући околину тога пута од Цетиња до Ријеке.

Кренувши са Цетиња испод кнежева двора, прошли смо кроз цетињску малу од 60 кућах варошицу, изишавши на цетињско отворено поље пред новом великом и доста лијепо распоређеном гостионицом, која се управ сад довршује. Поље смо, које није много широко, играјући коње часом пријешли и примили се брда Границе. На врх овога брда граница је између Катунске и Ријечке пахије; зато се то брдо и зове: „Граница.“

Са врх Границе на ведру дану лијепо се види сва питома Зета и у њој град Жабљак негдашња славна пријестолница Црнојевићах; која још од XV. стољећа у турскијем рукама чами и робује и на избављење очекује; као што вели наш врли народни пјесник Сундечић у „Орлићу“ 1865. године:

„На врху му — питаш — шта је?
„Јели лабуд бјели сијега
„Разширио пуста крила,
„Да ужива миљак с њега?

„Ах! то није лабуд птица,
„Него Жабљак град бијели,
„Што над својом судбом љуто
„Још од давног доба цвјели:

„За својијем Господаром
„Гласовитим Иван-бегом;
„Цвјели тужан, јер робује;
„Јер под турском чами стегом. —

„Ах! када ће часак стићи
„Свој да буде уза свога,
„Да негрдне у немами
„Насилника поганого!

„Нег да буде лабуд бјели,
„На крајини дика стара
„Под управом и обраом
„Црне-горе Господара.“ —

Види се Скадарско-језеро и по њему различите више и мање изникнуте главице (островићи), које мисирскијем пирамидам сличе, и на којијема дубе српски стари манастири

и цркве; неке порушене, а неке поповљене; види се и сами гласовити Скадар више Бојане; види се островић Врањина и на њему порушен манастир св. оца Николе, у којему је била негдашња стара и славна српска митрополија зетска, коју је Иван Црнојевић са својим из Жабљака преласком на Цетиње пренио, ђе је 1484. год. себи двор, а поред дрора красан манастир, храм Рођење свете Богородице и митрополију начинио; обдаривши га са својом сопственом земљом, планином, виноградима, риболовима и млицима тако богато, да се је митрополит са свијем калуђерима цетињскога манастира могао лијепо и обиљно издржавати.

Виде се хотске и кастратске планине Проклетије, које су над Скадарскијем-језером високо к небу подигнуте тако, да су вјечито снијегом покривене.

Живописна је ово и дивна долина, дивна за свачије око; а за српско колико дивна, толико и тужна; јер, кад се помисли, да су том чаробном долином владали и управљали српски краљеви, цареви, банови и кнежеви, па да мјесто њих сад владају и господаре дивљи Азијати и варвари; онда је од уста за српско око црна, а за срце тужна и жалостна!

Како Зету описује наш омиљени пјесник Љубомир Пенадовић у „Дојчиновић-Војину“ можемо у ово неколико врстах виђети:

„А питома Зета, као леја ружа
 „Низ дуго језеро по равнини с' пружа;
 „Као рај некакав лепо се зелени,
 „Млоги спомен срце заигра у мени:
 „И моје и опште ја се туге сјетим,
 „И млога времена мислима прелетим.
 „Ах! то негда српска царевина бјаше,
 „Краљеви и бани онуда владаше;

„Кроз највише оне несрећне планине,
 „Славило се српско неугасно име.
 „Дизале се цркве; зидали градови;
 „Дичили с' јунаци, као соколови.
 „Пре Косова ту је оно свето крило
 „За јунаке српске и витезе било;
 „Хиљаде се дигло одатле племића—
 „Та то је колевка свију Немањића.“—

Тако, кад Србљин на ту чисто рајску долину свој поглед баци, одмах се и нехотице опомене српске старе славе и величине; опомене, па из дубине срца јако усдахне, проклињући црну неслогу и гадну себичност српскијех великашах и државниках, који из својих личних

интересах занемарише народне опће користи; па отимљући се око власти и првјенства, подкопаше темељ српској самосталности, величини и јачини; сурваше српско царство у бездану, и оковаше, ах! српски храбри народ у тешке и мрске окове, у окове дивље азијског робства!

Како је за ово чувствовао и ушљед тога чувствовања, како је српске великаше осуђивао наш неумрли пјесник Петар II. владика црногорски у „Горском Вијенцу“ одкривено се и јасно у ово неколико редака види:

„Наши цари закон погазише,
 „Почеше се крвнички гонити —
 „Један другом вадит' очи живе;
 „Забацише владу и државу,
 „За правило лудост изабраше —
 „Невјерне им слуге постадоше
 „И царском се крвљу окупаше.
 „Великаши, проклете им душе!
 „На комате раздробиле царство,
 „Српске силе грдно сатријеше;

„Великаши, траг им се утрљо!
 „Распре сјеме посијаше грко,
 „Те ш њим племе српско отроваше;
 „Великаши, грдне кукавице!
 „Постадоше рода издајнице!
 — — — — —
 „Куд та срећа за грдне главаре,
 „Све потрова и траг им утрије!
 — — — — —
 „Те би Србим данас Србом био!“ —

Колико је гођ ово укор за оне великаше, који без икакве потребе српски народ у зло увалише; толико је опет поука за све Србље, а особито за оне, који су на челу народа и владе: чега да се клоне, и шта, да за будућност, јединство, слогу и опћу народну срећу и напредак раде. У љубави је срећа; а у слоги снага. Будућност је наша; а како ћемо за њу радити, томе су нас ваљда четири-стољећне тешке муке и патње већ довољно освјестиле и научиле.

Са врх Границе до Доброског-села има више од по сахата хода све на ниже низ брдо. Спуштајући се у Доброско-село, с десне стране изнад села подиже се гласовито брдо Вртијељка, гласовито по томе, што је српском и турском крвљу окупано, и што је на њему погинуо проглашени и из народнијех пјесама познати српски јунак Бајо Пивљанин са 30 својијех других, бранећи, да Шенђер везир на Цетиње не продре ¹⁾.

1) Име Шенђер везир у црногорској историји није познато. Сва је прилика, да је покојни владика то име из какве народне пјесме узео. За бој на Вртијељки црногорска историја прича, да је Сулејман-паша Скадарски са

Овај је хисторични догађај у „Горском Вијеницу“ дивно споменут и опјеван :

„Соко Бајо су тридест змајевах!
 „Мријет' неће, док свијета траје:
 „Дочкаше Шехџера везира,
 „У врх равне горе Вртијељке
 „И клаше се љетни дан до подне,
 „Некће Србин издати Србина!
 „Да га свијет мори пријекором —
 „Траг да му се по прсту кажује,

„Ка' невјерној кући Бранковића —
 „Но сви пали један до другога,
 „Пјевајући и Турке бијући!

— — — — —
 — — — — —

„Витезови, Срби Вртијељски!
 „Луча ће се вазда призирати
 „На гробницу вашу освештену!“ —

С лијеве пак стране пута стоји много више од Вртијељке брдо Добриштак; с којег се види сва Ријечка и Љешанска нахија и много од Катунске нахије; а види се и сва равна Зета.

Доброско-село лијепо је, жупно и питомо. Пуно је јужнијех различитијех воћака; као: лозе, смокавах, шипаках (гранити), дуњах, јабуках, крушак, трешањах, вишањах, и муравах (дудови). Куће су, као куле, тврдо и лијепо озидане, и тиглама покривене. Црква, храм свете Петке бијели се на сред села. Осим ове сеоске цркве има и један мали манастир са малом црквом храмом Успеније Богоматере. Манастир овај зове се: „Доброска-ћелија;“ и вазда је био као филијал манастира цетињскога, у којему су по један или два калуђера живјели. А владике су само у зимно доба са Цетиња, као планиског мјеста, уњ долазили и зимовали, и то до владике Данила Петровића; а од тога су времена владике зимовале у приморју у својим манастирима па Стањевићима и Маинама. Овај пошље-

мноштво војске године 1690. ударио на Црну-гору и помоћу потурчењака у Ријечкој-нахији дошао на Цетиње, и разкопао Ивап-бегов манастир. То је било у вријеме владике Висариона Баице. Но, да су се Црногорци јуначки и жестоко са истијем нашом на брду Вртијељки побили, то је права и фактична истина. У томе је боју на Вртијељки Бајо Пивљанин са 30 својих друговах погинуо, бранећи, да Судеимам-лаша на Цетиње не продре. Бајо је родом из Пиве у Херцеговини; па се је у другој половини XVII. стољећа од турскога зулума у хајдуке одметнуо. Он је са својим порабтним харамбашом Лимом код Пераста у селу Дражин-врту у Боки-каторској зимовао; а љети је са својом четом у Херцеговину ишао и Турцима жао за срамоту враћао. Па, кад је, као што смо већ казали, Судеимам-паша на Црну-гору ударио, он је са својом дружином црногорцима у помоћ дошао и на Вртијељки погинуо. Јуначки је погинуо, али га је и безсмртни пјесник дивно у „Горском Вијеницу“ споменио.

дши манастир и цркву храм свете живоначелне Троице начинио је владика Сава Петровић.

Које Доброску-ћелију начинио, о томе нијесам могао написано наћи. Но по каживању старијех људих, зна се, да ју је градио један (незна се по имену који) између владиках, кад су у времену међу Црнојевића и Петровића династиом из различитијех братствах били.

У истоме селу има манастира цетињскога, осим винограда и шуме за дрва и испашу, 36 ралах земље орачице, што је Иван-бег Црнојевић са осталијем земљама приложио манастиру цетињском, кад га је основао и начинио; као што то његова диплома тврди, која се у ориџиналу у изабраној кнежевој архиви чува.

Овај је манастир сад празан и затворен, јер калуђерах у Црној-гори нема. Оно, што је било, то је помрло; а други неће, да се калуђере. Тако су, жали Боже, и остали манастири по Црној-гори без калуђерах остали празни.

Као што се из овогодишњег црногорског календара „*Орлића*“ види, у дванајест црногорскијех манастирах, нема више него 7 калуђерах.

Митрополит црногорски Г. Иларион неуморно се стара не би ли како тој потреби доскочно, да те српске давне задужбине без калуђерах не би пусте остале; и да се у њима света литурђија поји.

У Доброској-ћелији пред вратима саме цркве укопан је један од црногорскијех владиках по имену Сава Очишић, као пошљедњи, који су из различитијех породицах били. Он, као што се из црногорскога летописа види, није више ного три године, као владика живио. У летопису стоји: „*ва лѣто 1692. постави се епискупомъ Савва Очишићъ и епискупствова 3 лѣта и умрѣ.*“

До двије године пошље његове смрти т. ј. 1697. изабран је за владикау Данило Шћепћевић Петровић Његуш, који је изгубљену слободу Црној-гори повратио, и први са Петром великијем царом Рускијем познанство и савез учинио, и Црној-гори превелика добра и непроцијењене услуге

у свакоме погледу прилио. У лицу је његову Петровића кућа Црном-гором почела владати, која и сад ту власт не само, што продужује, него је Кнезу Данилу срећно за руком испало, да се ова теократичка државица у кнежевину преобрати, и да се, као слободна и самостална призна. Пошто је то код цара Рускога Николе Павловића године 1851. свршио, опет се је и за границе своје младе кнежевине неуморно постарао, те је године 1858. граховачком побједом и пријатељством руског и француског двора и то велико дјело свршио и Црну-гору ограничио, утврдио и усрећно. Са Неговом владом и новом кнежевином наступила је за Црну-гору и нова епоха.

О овоме бих имао много и много говорити и писати; но овђе није мјеста, зато и престајем и започетом се путовању враћам.

Минувши Доброско-село, дошли смо прије него за посахата хода у прво село Стругаре. Но овђе ми треба казати, да кроз које гођ село Господар прође, свуда народ пред-ањ трчи, да га види и да му се поклони, износећи свака кућа на пут пуне боце вина и лозове жестоке ракије; те пије што ко хоће. Ово се зове „Здравца;“ и ово је стари српски обичај и гостољубје.

Мало напријед на десној страни пута види се село Цеклиње са својом доста великом црквом, храмом св. великомученика Ђорђија, на којој се види од лијепо тесаног камена доста висок зноник са три нова звона. Село, ће се велике куле кроз гору, као лабудови кроз шевар, бијеле. Ово је село у Црној-гори најљепше и најбогатије. У њему су готово све сами трговци, који на Црнојевића-ријечи различиту, а највише са житом, и рибом трговину чине. У њему су између другијех и двије црногорске старе и гласовите породице: Ђурашковићи и Пејовићи.

Минувши и то село, дошли смо на Кошћеле на поглед Црнојевића-ријеке. Кошћеле су врх од дубоког ријечког ждријела. Овђе путници, или са Ријеке на Цетиње или са Цетиња на Ријеку ишли, обично одпочину; јер ту

има неколика стабла великијех кошћелах, од чега се тај врх тијем именов и зове. Овоме се мјесту име и у народним пјеснама паласи:

„Још је позн'о наше Кошћелице,

„Шњима трза наше утроблице.“

(Срп. Огледало.)

С лијеве пак стране пута на самоме врху стоји једна мала и стара црквица храм Усјековење св. Јована. У њој се служи св. литурђија у години само један пут, и то, на 29. Августа, кад јој је храм; ђе се народ од свега Цеклиња окупи и Богу моли.

С Кошћелах се иде на ниже по сахата хода све по камењима до саме Црнојевића-ријеке, која мало навише изпод брда Обода из једне чудновите пећине извире. На извору се ова ријека зове *Обод*, као што се је тијем именов до Иван-бега Црнојевића и звала; па његовим преселењем из Жабљака на Обод, прозвала се је *Црнојевић-ријека*. — Пећина из које ова ријека извире, необично је висока и велика; у њу се може љети уљезти и лијепо разгледати, како ју је природа дивно створила, те неможеш а да неречеш: „*Велий Еси Господи, и чудна дѣла твоя.*“ —

Кад се код ријеке сађе и уз воду погледа, одмах се код воде угледа једна стара и до ње једна нова и велика кућа. Ову стару градио је владика Петар II., те се је у њој врло добар прах за дуго начињао; а нову је пак ове године Кнез Никола за радионицу новијех пушаках начинио. У њој се већ старе пушке по новоме изнађењу и начину преграђују и олуче. Ова је радионица за тај посао на тако удесном и згодном мјесту, да се боље никако неможе жељети. Вода, што макиње окреће и ради, има од 15-20 коњах снаге; дакле ту се ствари различите тежине и величине могу лако радити.

Нетреба доказивати од какве је користи за Црну-гору ова нова радионица. Слава Кнезу Николи, што је са овом радионицом великој за оружје потреби доскочио, и што је поред тога и са стране помоћу својијех добријех прија-

тељах с новијем пушкама Црногорце наоружао! Кнез је из Србије добавио једнога одвећ вјешта радника (фабриканта) Владимира Илића, који је до сад са својом око оружја радњом у свему Кнеза Николу задовољио.

У овој радионици находи се до 15 младићах, који се пушкарскоме занату уче. Ово је и похвално и за Црну-гору одвећ потребито и користо. Дивно је и српском оку мило је виђети, ће 15 младићах за једнијем столом сједе и око пушаках раде! Ово су први и јасни знаци просвјетнога у Црној-гори напредка. „Камен по камен полача, зрно по зрно погача.“

Сваком Црногорцу, који у ову радионицу уљезе и види, како се ради и оружје поправља, срце од радости ускипи, и пун нове сладке наде из ње излази говорећи: „куку непријатељу чим први пут на бојно поље изађемо!“

У пошљедњем црногорско-турском рату 1862. године осјетила се је за нове пушке велика потреба; јер црногорске старе пушке са новијем, с којијема турска редовна војска бјеше наоружана, немогаху ништа учињети. Црногорци, што су турске крви у овоме рату пролили, то су највише са голијем пожем у руци на јуриш пролили. А сад не само што су новијем пушкама наоружани, него ево и радионица за њих.

Кад су Црногорци и без новијех пушаках до сад вазда својему непријатељу страшни били, то ће и од сада зацијело с новијем—још страшнији бити. И први пут на ратно поље изађу, јамачно ће окршаја бити, каква може бити, до сад никад није било.

Кнез Никола као што се је постарао новијем пушкама Црногорце наоружати, надати се је, да ће добавити и једнога учитеља или наставника ¹⁾, који ће Црногорце нау-

1) Овај је чланак прошле године писан; а ове је године Кнез Никола из Србије добавио једнога вјешта артиљеријског капетана Г. М. Јовановића; и једнога поднаредника и за лабораториум Г. Панта Пејовића за топције; и једнога наредника Г. Алексу Ђорђевића за пјешаке; и једнога трубача Г. Тодора Којића за трубаче; који су неколике стотине црногорскијех младићах пратички и врло добро у војничкој струци увјежбали.

чити, да добро и правилно и с новијем пушкама гађају, као што са старијем умију гађати; јер добро гађати, то сваки зна, да је свакоме војнику одвећ потребито, и да се с тијем у боју јако напредује.

Од нове радионице, на крајем ријеке до мале варошице, која се „Црнојевића-ријека“ по имену исте ријеке зове, има $\frac{1}{4}$ сахата. Но прије него што се у варошицу уљезе у растојању неколико минутах види се код воде једна нова кућа, у којој су нови млини великога војводе Мирка. Вода је за њих доведена једнијем жлијетом, који је лијепо с клаком и камењем озидан и, који је дугачак $\frac{1}{4}$ сахата.

Под истијем млинима прошлога љета посијан је један до оризом, и с тајем је покушано не би ли и у Црној-гори ориз могао рађати. Ове године није, као што се је очекивало, родно, јер се је пошље дознало, да сјеме, које је ту посијано, није добро било; али се ипак освједочило, да ту ориз може добро рађати; тако ће се сијање и у напријед продужити. И ово ће за Црну-гору бити нови производ и нова корист.

Кад се ови млини мину, дође се у прије споменућу варошицу Црнојевића-ријеку. Ова варошица лежи на лијевеј страни крајем саме воде под високијем брдом Костадином, на грх којег се види разваљен велики топовски шанец, који су Турци, кад су с црногорцима ратили 1862. оградили. Али су га на пошљедку изгубили и скупо са крвљу платили.

У овој варошици има од 40-50 доста лијепијех и правилно разређенијех кућах са 500 душах. Она је у пошљедноме рату 1862. сва изгорјела; али је до сад опет пограђена и поправљена тако, да се нимало непознаје, да је горјела. У њој има и једна почетна са 2 разреда учионица, коју је ове године Кнез Никола отворио. На десној страни ријеке према самој варошици на једном великом бријегу, који је ниском зеленом шумом покривен, виде се зидине старога града Иван-бега Црнојевића, који

је у хисторији познат под именом „Обод“; а сад се зове „*Ријечки-град*“ и „*Црнојевића-град*.“

Овај је град Иван-бег Црнојевић начинио у другој половини XV. стољећа, пошто се од турске навале из Жабљака у Црну-гору повукао. Овђе је и онда, као и данас, црногорски трг (пазар) био, ће су лађе од Скадра водом, као и сад долазиле. Па да би ово мјесто за црногорску трговину од Тураках сачувао и утврдио, начинио је град (тврдињу) на бријегу према варошици. Одмах је у истоме граду начинио и једну велику кућу за штампарију. Но он није доживио, да се у њој књиге штампају; ту је његову жељу син њу Ђуро испунио. Он је из Млетаках штампарију и ћирилица слова набавио, те су се тако у граду Ободу код Србаљах најприје црквене књиге почеле штампати. У колико се до сад хисторично о томе испитало, зна се, да је књига „*Осмогласник*“ у тој штампарији прва године 1491. наштампана, и то по заповједи Господара Ђура Црнојевића, при тадашњем митрополиту зетском Вавилу. Тако по овоме љетоброју види се, да су се црквене књиге у Србаљах почеле штампати на 80 годинах прије него у Русији. Ова књига „*Осмогласник*“, као прва ћирилицом штампана, храни се у кнежевој ризници на Цетињу. Њезин је предговор објелодањен како у књизи „*Примјери Српско-Славенскога језика*“ од покојнога Вука Ст. Карацића у Бечу 1857. год.; тако и у „*Србско-далматинском Магазину*“ за годину 1861. у опису манастира Житомишљића у Херцеговини.

Пошто су се потурчењаци у Црној-гори у XVI. стољећу јако умложили, град је Обод у њихове руке запао; и држали су га све до времена владике Данила Петровића, који је, као што је познато, потурчењаке у Црној-гори у почетку XVII. стољећа истријебио и Црну-гору од некрсти очистио. То је и дало повода црногорском безсмртном пјеснику владици Петру II., да напише „*Горски Вијенац*“ онај, дивни и узорити српски, драмат, који ће кроз вијекове, као алам-камен драги, у нашој књижевности свијет-

љети. Тако, кад су на потурчењаке у Ободу Црногорци године 1702. ударили, тада су како се у „Горском Вијениу“ спомиње и град развалили.

„Како чусмо за бој на Цетињу,
 „Да на главу погибоше Турци,
 „Сердар Јанко одмах одправи
 „Два момчета Ријечким Турцима:
 „„Ко немисли на Коран пљунути,
 „„Нека бјежи главом без обзира;““
 „Турци момчад код себе примали,
 „И обоје на Обод објеси.
 „У то сердар поклич низ нахију!
 „Свак потрчи к Ријечкоме граду,

„Ал' залуду сви утекли Турци,
 „У лађама пут бијела Скадра,
 „Само Богдан, што је похитао,
 „Те убио Ријечког Кадију;
 „Шћаше доћи сердар с главарима,
 „Да ти прича све, како је било,
 „Но немаше када оставити,
 „Разурају града Ободника,
 „И све турске куле и џамије,
 „Да наш пазар не смрди некршћу!“—

На развалинама града, од којег се и сад неколико старога зида (бедема) по р'ту галвице изнад саме ријеке види, начињене су у новије доба неколике куће, у којима неколике црногорске фамилије живе. На сред града има један мали манастир храм св. оца Николе. Црква је средње величине; али је из тесаног камена лијепо озидан. Звоник више самвијех црквенијех вратах са три звона дивно је израђен. Звона су нова и доста велика; звука лијена и хармонична.

Колико се предању и причању старијех људих може вјеровати, овај је манастир био, као филијал врањинскога манастира и митрополије, који је много прије града ту начињен. Ни у њему нема калуђерах, него два ријечка попа цркву отварају, јутрењу и вечерњу по манастирском обичају служе и свету литурђију сваке неђеље и празника поје.

За прелазак преко ријеке у град и из града у варошицу има нови камени мост, којег је покојни кнез Данило начинио за спомен својему оцу војводи Станку Стијепову Петровићу, који је у своје вријеме доста лијепијех услугах Црној-гори учинио. Њега је свети Петар, као паметна и разборита војводу и проглашена јунака, највише у херцеговачке крајеве слао, кад је Црна-гора у свези с Русом против Турске ратила, и кад је потреба била, да се и херцеговачки Србљи на оружје дижу. А док овај мост није био начињен, дотле су се на једну и на другу стра-

ну у лађама превозили, што је пароду у пазарни дан доста тешко било. Прека је у стара доба на истоме мјесту бје и сад мост био; почем се то мјесто вазда мостина и звало. Па кад је град Обод разурен, могуће је, да је тада и мост на ријечи разваљен.

На лијевој страни до самога моста има доста лијепа нова кућа једнокатница, коју је такође кнез Данило на-властито за себе начинио, кад би на Ријеку дошао, да у својој кући одпочине. Пред кућом више саме воде има излазак, бје је начињено, да може до 15 људих сјести и гледати, како се различите више и мање рибе под мостом мијешају и плију, и како их на удицу лове.

У Ријечкој варошици држи се пазар (трг) сваке седмице два пута. На пазар се чељад купе не само из Ријечке, Катунске, Црничке и Љешанске нахије, но и из Бјелопавлићах, Зете, и Скадра. Што гођ ко има за продају ту доноси, да прода. Но при свему томе трговина је ту најпоглавитија: жито, со и риба. Рибе има обилато, јер су цеклињски риболови у блату (језеру) са укљевама (ско-ранцама) одвећ богати. Велики се лов у мјесецу Октомбру почне, па до Марта траје. Кад је добра од лова година, може се преко 1000 милијарах уловити. А сваки милијар потеже по 1000 литарах, а 1000 лит. чини 333 оке и 1 литру. Сваки милијар један с другим може се продати по 12 цекинах; а цекин се у Црној-гори броји у 4 фиорина доброг новца. Дакле риба ова може дати до 50,000 фиоринах сребра.

Осим укљевах у блату има и друге различите рибе, као: јегуље; пастрве; краповах; скакавице, свраге; ско-баљах, кљеновах и т. д.; која се у свако доба године лови и хвата.

Цеклињанима је риба велика подпора и корист. Описивати, како је лове, како око ње раде, и како је дијеле, било би одвећ пространо. Само ћу казати то, да је нај-више у Котор продају, а отолен се у Италију разноси и продаје. У Котор је посе сиромашнија црногорска чељад

за пет мјесецах готово свакога пазара, те добивају над-
ницу, тијем се ако ће и с муком користе.

Као што смо мало раније 26. Септембра на Ријеку
дошли, тако смо одпочивули, шетајући изнад воде по по-
бријежју, које је чисто и нијеском посуто.

Варошица је у вече била освјетљена.

Пошље вечере кнез је позвао на сједницу неке гла-
варе, који су се ту били придесили. Па, као што народне
обичаје јако љуби и уважава, заповједио је једноме гу-
слару, те је о најловим црногорско-турским бојевим једну
пјесму испјевао. И сам Кнез у такијем сједницама више
путах узме гусли, те по коју јуначку и садржајем ода-
брану пјесму испјева. Гусле су од памтивијека свијем Ср-
бљима а особито Црногорцима и Херцеговцима најмилија
вечерња забава; они ће сваку игру оставити, а дорба ће
гуслара радо и с највећом тишином и пажњом колико хоћеш
слушати. Као што то и „Горски Вијенац“ лијепо потврђује:

„А да за сву игру без гусалах
„Ја ти не бих пару турску дао,
„Ће се гусле у кућу нечују,
„Ту је мртва и кућа и људи.“ —

Па вриједи овде навести и оно што наш Сундечић
управ усхићено о гуслама пјева:

„Дивна чувства, дивно буди
„Прост гусла нам у груди:
„Како пјесма превија се,
„Тако устество прелива се. —
„Вај! да гусла неимасмо,
„Све са собом закопасмо
„На Косову бојном пољу,

„Гђе допасмо у невољу...
„Ој! рука се посветила,
„Која најпре начинила
„Танке гусле од јавора!...
„Јавором се саака гора
„Понијела
„Заођела!“ —

Тако смо ту вече на Ријечи провели. А сјутри дан 27.
истога у 7 сахатах из јутра кренули смо на пријед.

Прошавши прво до Ријеке село Љешковац, примили
смо се брда, и ишли смо $\frac{1}{4}$ сахата попріјеко изнад воде
до села Шинђона. До под ово село турски су параброди
(вапори) од Скадра 1862. долазили, нову војску довозили,
а мртве и рањене укрцавали и у Скадар носили.

Од Шинђона па док смо изпод Граба уз Павлову-
продò у село на Метеризе изашли, би ће пуи сахат хода.

По свијем главицама око пута виде се црногорски и турски метеризи од 1862. године. Свака главица и на њој сваки метериз пошкропљен је турском и црногорском крвљу. О овим главицама Сундечић попијева:

„ . . . . . сврћи поглед

„ . . . . .

„По главицам тиморастим,
„Што се туд и онуд нижу;
„Ко мисирске пирамиде
„Једна с' изнад друге дижу:

„Те су вјечни споменици
„Млогим врлим соколима,
„Што падоше — задајући
„Триста јада душманима.

„Што падоше — да дом спасу
„Част и права своја света,
„Да их нетрè и неплеше
„Злотворника нога клета.“—

Ово су оне главице и на њима метеризи, за које Дервиш-паша у рапортима с бојнога поља Омеру сердару у Скадар писаше, да су градови; и кад би узели коју, јавили би, да су град узели. Тако и неке њемачке бечке новине (ваљда по тијем турскијем лажнијем рапортима), које турску страну држаху, из свега гласа свијету трубише, како су Турци око Ријеке пет црногорскијех градовах освојили, па већ и на Цетиње продрли. Ушљед чега је у Стамболу граду и освјетљење било, а султан је од својијех пријатељах и честитке примио.

„Мало било, дуго нетрајало;“

Док ево ти изненадни и немили гласови, да Турци ни једну стопу са Црнојевића ријеке без јаког подкријењења немогу напријед крочити, и да су све оне главице (градове!) изгубили и крваво платили; онда узалуд би и новинарска труба и цариградско освјетљење, и турскијех пријатељах честитање! Све то наједанпут пред јуначкијем оружјем паде и пропаде!

Кнез Никола свратио се је готово на сваку главицу и метериз, те је разгледао, ће се је који Црногорац јуначније показао и у боју опоштенио; а тијем је црногорскијем јунацима велико задовољство учинио. Ту је близу Граба и црнички сенатор сердар Туро Пламенац погинуо, којег је смрт дивно опјевао наш више крат споменути пјесник Сундечић, закључујући своју пјесму овијем жаркијем стиховима:

„Паде витез — ал' освећен
 „Мишицама браће врле;
 „Паде — главу окитивши

„В'јенцем славе неумрле;
 „Паде за крст и слободу;
 „Паде на част своме роду.“ —

Пошто смо село Метеризе и цеклињску жупу минули, дошли смо за један и по сахат у „Царев-лаз,“ такође у црногорској хисторији знаменито и гласовито мјесто, мјесто, које је у турској и црногорској крви 1712. године огрезнуло и поплинуло.

Царев-лаз је на граници између Ријечке и Љешанске нахије на сред пута, који од Црнојевића-ријеке у Бјелопавлиће иде; мјесто са једном долином, која је у шуму и дубје у сред непрелазнијех кршах и литицах зарасла. Па како је ово изнајприје незнато мјесто, пошље знато, хисторично и важно постало, сад ћемо виђети.

Кадно је порта отоманска на свршетку 1710. године по наговору Карла XII. краља Шведског рат Русији објавила, онда је Петар велики своју грамату и полковника Михаила Милорадовића Србљина родом из Херцеговине, који је тада у руској служби био, у Црну-гору послао, и владика Данила Петровића позвао, да с Црногорцима побуни херцеговачке и зетске Србље, и да на пограничне Турке удари, како би их тијем омео, да султану у помоћ против Русије неиду.

Владика се Данило на позиву цара руског братски одазове, Црногорце окупи, и један дио у Зету, а други у Херцеговину пошаље, и тамошње околне Србље, који уз Црногорце радо пристану, на оружје подигне и на пограничне Турке удари. Турска села око Спужа, Подгорице и Жабљака у Зети, и око Никшићах у Херцеговини опали, и Турке у градове саћера, и тијем учини, да љути Арбанаси и Херцеговци цару у помоћ неоду. Но ипак руска војска тога пута налазила се је у тјеснацу таком, да је Петар велики принуђен био, да с Турцима на Пруту год. 1711. неповољан мир учини, а за Црну-гору ништа не проговори.

Пошље тога мира султан Ахмет да би се Црној-гори осветио, што је Русији помагала, и да би свој адски ијед

пању излио, исте 1711. године у јесен пошаље својега серашћера Ахмет-пашу су 50,000 Тураках, да Црну-гору прегази и огњу преда. На тако је у јесен пред саму зиму било, кад Турцима није мило, и кад се на Црну-гору не може војевати, тако серашћер до прољећа рат одгоди. На прољеће 1712. године с војском у Подгорицу дође, а отолен у мјесецу Јунију преко Зете пут Црне-горе крене.

Владика Данило чувши, да на Црну-гору толика сила иде, немајући камо-куд, окупи Црногорце и поведе их на сусрет и одпор турској војсци. Владика је с војском на води Маршуљи под Пржником окоо учинио, и војску на троје раздијелио: један дио сердару Јанку Ђурашковићу; други Вуку Мићуновићу; а трећи себи.

Серашћер је већ био у цеклињску жупу дошао и под брдом Острогом на води Влахињи окоо учинио.

Кад је владика за то лијепо разабрао, онда је Јанку наредно, да с десне, а Вуку, да с лијеве стране на Турке ударе; а себи средину остави, да на се Турке напусти и дочека. Но пошто Турци на пријед нешћеше, онда владика Данило пође и на њих изпред саме зоре, лицем на Петров-дан 29. Јунија, удари. Турци скоче и жестоко се одупру тако, да владика на једну стопу напријед није могао крочити. У толико Вук и Јанко с десна и лијева на Турке снажно ударе, и пошље дугога и крвавога боја Турци нагну бјежати. Но у страху и забуни непогод е путем, којијем су дошли, него зађу кроз једне крше и литице, ђе их црногорски соколови облете и на гомиле и лазине немилице посијеку. Серашћер са оло војске, што је живо остало једва отолен у Подгорицу учече. Ту је царске војске више од 15,000 на гомиле мртве пало. На како је царска војска ту ка лазина мртва лежала, тако су Црногорци то мјесто „Царев-лаз“ прозвали.

Црногорацах је до 400 погинуло, међу којијема је и сердар Јанко Ђурашковић; а рањенијех је преко 1000 било. И самога је владика Данила у највишем боју турска сабља преко јуначкијех прсију шинула; но златни напрсни

крст сачувао га је, да ту живот неизгуби. Црногорци су ту осим свега другога задобили 86 турскијех барјаках.

Ово је у црногорској старој и новој хисторији јамачно једна од највиших и најсјајних над Турцима побједах, коју је владика Петар II. дивно у „Шћепану Малом“ о-пјевао :

„Што се оно чује хука?
„Што л' грмљаве проламају?
„Ондена је страшна мука,
„Планине се потресају.

„Море се је зајосало,
„Упире се с бреговима;
„А пебо је помрчало,
„Те се хори с громовима.

„Тиранства се вихорови
„О брежуљку слободном
„И синови Ахметови
„Не милостно луди лоне.

„Каква људска сила може
„Доћи главе том народу,
„Кога штитиш штитом, Боже!
„Дајући му ти слободу?

„Крв престаде црна тећи
„Од крешва стравичнога
„Кад прелеће данак трећи
„Изнад лаза-Царевога.

„Мртва трупја кроз гомиле
„Све брат брата жељно тражи,
„Ће су му га ђеле виле
„Ал' пожњо налош вражи.

„Брат ређена брата трудно
„Мога' наћи и познати,
„Које чудо бјеше чудно
„Ту љешина наслагати!

„Борци у крв сви лежаху,
„Који славно ту падоше,
„Различит' се немогаху,
„Нит' се многи познадоше.“

„Ал' познаде Мићуновић побратима свог сердара
„У гомиле мртва трупја, ђе му Јанко крвав спава,
„За њим љуто јадикује и витешко лице пара:
„„Куку, Јанко, горски змају! с тобом паде наша слава.““

„Два ти лава претрчају разбојиште сустопице,
„Буковички капетане с побратимом попом жутим,
„Забрекле им десне руке мачевима у ручице
„С'јекућ' турке за три дана, одоље им мишицаж крутим.“

„А под сјенком од барјаках на мегдану узетијех;
„Сједи Данил, вожд јуначки, су шестдесет поглавицах;
„На сриједи разбојишта змај Мандушић коло вије
„Са момчађу измашћеном мрском крвљу турских злица.“

„Ту лезином непрегледном на све стране Турчин паде,
„Ка' дубраве пред сјекиром, кад се настре и повали;
„Лаз Царев је там споменик, тако назват, да се знаде,
„Том побједом над Турцима, да се Србин вјечно хвали.“

Од Царева-лаза навише прошли смо кроз село Парце, и изашли смо на пресло више сала Градца. Ту смо мало одахнули, гледајући према себи на десној страни пута више равнице зетске такође у црногорској хисторији зна-

тно и у љуцкој крви окупато село Крусе и брдо Бусовник, ђе је силни Махмуд-везир Бушатлија године 1796. своју главу изгубио.

Да бих читаоце, који црногорској хисторији нијесу добро вјешти, о томе боју што више упознао, изложићу га овде укратко.

Махмуд-везир године 1796. у мјесецу Јулију са 20,000 Арбанасах удари на село Мартиниће у Бјелопавлићима; а владика Петар I. са 8000 Црногорацах и Брђанах храбро га дочека и крвави се бој заметне који је ваздуги дан трајао, док најпошље Махмуд-везир црногорском оружју уступи и с бојнога поља пут града Спужа побјегне; изгубивши много мртвијех и рањенијех Тураках, ђе и сам рану добије. Тако разбијен и рањен без икаква успјеха и с великом штетом врати се у Скадар.

Зашто је тога пута на Бјелопавлиће војштио, и како се је тај бој започео и свршио, о томе ћу у опису Бјелопавлићах мало напријед пространије говорити; а овђе ћу, као што ми је узпут и на реду, о боју у Крусама и погибљи Бушатлиној споменути.

Махмуд-везир пошто рану извида, да би се владици и Црногорцима осветио, исте године у јесен сакупи до 30,000 Арбанасах и поведе их у Зету на Дољане више Подгорице, како ће отолен преко Љешанске нахије у Црну-гору продријети, као што је тако и прије године 1785. чинио, кад је владика Петар у Русији био.

Но та његова прва срећа овђе ће га изневјерити.

Кад владика за ту везирову војску и намјеру чује, он брже боље Црногорце на оружје позове, којијех се убрзо до 4000 окупи; те ш њима на сусрет турској војсци 9. Септемврија 1796. пође, и на Вучијему-студенцу окоо учини, ђе је до 22. Септемврија са Црногорцима сједио. Махмуд-везир, да би Пипере и Бјелопавлиће омео, да владици у помоћ неоду, метне према њима 2000 Арбанасах, да их забуњују и узнемирују. А он са осталом војском крене и на ријеку Ситницу у Љешко-поље дође.

Тад се владика са Вучијега-студенца на брдо Бусовник премјести и турској војсци ближе примакне.

23. Септемврија један дио турске војске удари на село Крусе, а Љешњани и неколико Катуњанах јуначки је дочекају и жестоко се побију; али је Тураках према Црногорцима тако много било, да их ту немогоше обустановити, него се насе повукоше; а турци село опљачкаше и запалише. У исти мах везир са свом осталом војском удари на црногорску војску ону, ђе је владика био; но и ту црногорска војска у први мах од турске силе мало успрегне. Видећи то владика брже боље своју војску охрабри и укори, опомињући је на ону славну и јуначку побједу, коју су у истој години у Мартинићима над истијем везиром одржали. Тада се катунски соколови распале и на турску војску снажно ударе, и одмах је узбију. У толико и Ријечка и Црничка нахија прискочи Љешанској нахији у помоћ, те и они на Турке оне, што су у Крусама били, сложено и одушевљено ударе; и тако турску војску испрекидају, да се већ уједно и у војнички ред није могла саставити. Видећи се Турци у шкрипцу и у погибљи, отргну, куд који може, бјежати, а Црногорци их ћерати, док их са свијем разбију и разћерају! Тога су времена с Турцима и Кучи били, које је Бушатлија на силу са собом повео, па, кад су Србљи ови виђели, да су Црногорци Турке нагнули, и да су у напреду, и да бјеже, онда се и они изврну и на Турке ударе, те их мноштво убију и опљачкају.

Бој овај није више него три сахата трајао; но ипак је ту за то кратко вријеме 3000 мртвијех Тураках остало, међу којијема је и сами Махмуд-везир Бушатлија. Главу му је посијекао Богдан Вуков из Залазах; а рањенијех је било да им се ни броја незна.

Владика Петар никад није могао веселији бити, него, кад је највишега тирјанина и уопће хришћанскога, а особ црногорскога непријатеља, мртву главу пред собом видно, који је Црној-гори више путах грдне ране задавао

а особито године 1785. кад је упрежао, да владика Петар у Црној-гори није, те је тога времена мрском неслогом црногорскијех некијех главарах Црну-гору прегазно и манастир на Цетињу раскопао. Али је у Крусама све то платио.

Погибља Махмуд-везира и славна побједа у Крусама јако је Турке око Црне-горе уплашила, Брда с Црном-гором сјединила, самосталност јој још вишу утврдила; и јунаштво црногорско на далеко свијету раструбила.

За ову је побједу владика Петар од Русије орден светога Александра Невскога добио.

На лијевој страни пута више села Градца високо се к небу голо брдо Веља-гора подиже. На врх њега зелене се неколика велика дуба, а међу њима се бијели мала црква светога пророка Илије. Кад путник на то високо брдо и на њему цркву погледа, неможе, а да на Синајску гору непомисли.

Из предања се зна да је цркву ову војвода ровачки Вуксан начинио, пошто је, као сужањ, из тамнице скадарскога паше побјегнуо.

Како предање казује, а народна пјесма то потврђује, Вуксан је са још два војводе зацијело у тамницу скадарскога паше био запануо:

„Процвијеле три српске војводе
 „У сужањству паше скадарскога,
 „А да зашто? већ никрoза што,
 „За хараче од лoмнијех Брдах,
 „Јер се брдска ћеца посилила,
 „Па недаду царевих харачах,
 „А војводе паша преварио,

„На тврду их вјеру домамио,
 „Турно их на дно у тамницу:
 „Једно бјаше Вуксан од Ровацах;
 „Друго бјеше Лијеш од Пиперах;
 „Треће бјеше Селак Васојевић;
 „Љуто цвиле, јест им за невољу,
 „Сужањство је њима додијало...“

Лијеш и Селак погинули су, а Вуксан се хитрошћу избавио; пашина целата, тридест Малисорах, и хоџу и кадију посјекао; и здраво и весело у Црну-гору побјегнуо.

„Од целата сабљу уграбио,
 „Њом му русу одсијече главу
 „Па побјеже преко Скадра града.
 „Дочека га тридес'т Малисорах,
 „Одиста га ухватити шаџу,

„Ал' се Вуксан хватат' недаваше,
 „Но се махну десно и лијево,
 „Свијем турске осијече главе,
 „Па он бјежи главом без обзира
 „А кад дође на мост на Бојану,

„Дочека га хоџа и кадија,
 „Па овако њему говораху:
 „„Не ид' напријед, Вуксане војвода!
 „„Овамо ти утецишта нема.
 „„Но бесједи Вуксане војвода:
 „„Ако тамо нема утецишта
 „„Ни овамо нема повратишта

„Махну сабљом одс'јече им главе,
 „Објоциу тури у Бојану,
 „Па он бјежи даље у напредак.
 „Ђерају га пјешци и коњици,
 „Коњици га мало назираху,
 „А пјешци га ни чут' немогаху,
 „Здрав утече у Ровца камена.“

Бјежећи кроз Крајину од барске стране, куда никад није пролазио, и незнајући, куд бјежи, наједанпут угледа Вељу-гору у Љешанској нахији, и позна, да је тамо Црна-гора; па се тада објешта, ако жив у Црну-гору добјежи, да ће за спомен, што се је од смрти избавио, на томе брду цркву начинити. Он здраво у Црну-гору добјеже; објет испуни; и цркву на Вељој-гори начини. Па као што је то његово бјегство лицем на Илиј-дан било, тако цркву посвети у славу светога пророка Илије ¹⁾.

Штета, што се не зна, које је године овај догађај био, јер је важан, и дивно реси црногорску историју онога времена.

Село Градац, као најљепше село у свој Љешанској нахији стоји на десној страни пута, кад се у Бјелопавлиће иде. У њему има једна почетна српска учионица са два разреда за ђецу Љешанске нахије, коју је Кнез Никола још 1863. отворио.

Идући изнад Градца пут села Буроњих, кад се на лијеву страну поглед баци, на далеко се у сред Љешанске нахије угледа село Прогоновићи, пружено по једној голој и каменитој страни, а више села на једној главици црква уздигнута.

Жао би ми било овуда мимоићи, а село Прогоновиће неспоменути; јер је у овоме селу у боју са хараџијама славни јунак Вук Мандушић сломио свој цефердар, као најмилију закладу; па, колико му га је жао било, молио је

1) О овоме је чудноватом случају нешто укратко споменуо и Александар Попов руски списатељ („Путешествіе въ Черногорию“ 1847. год.) Но није добро схватио онога, ко му је за то каживао; па је мјеста и имена војводах испретао. Тако он каже, да су били у Спужу у тамници, мјесто у Скадру, и да је Лијеш мјесто Вуксава побјегао.

владику Дапила, да му га на море какву вјешту мајстору пошаље, не би ли га како прековао!

Како је и зашто тај бој започет, како је Вук свој цефердар сломио, и како му га је жао било, то се лијепо у „Горском Вијенцу“ види, и вриједно је овђе споменути:

„На Шћепан-дан дође ми одива
 „Из Штитарах, љетос поведена,
 „И каза ми: „„сво харачлије!““
 „У Штитаре да купе хараче,
 „Те ја скупи педесет момчади
 „И западни с њима под Штитаре
 „Да посјечем Турке изјелице;
 „Пучу пушке Љешанском нахијом,
 „Мислим, иду Турци у хараче,
 „Па на рају страву ударају;
 „Кад бој чујем у Прооговиће,
 „Те ја потен' са оном дружином,
 „А кад тамо, мука и невоља!
 „Ударило двјеста харачлијах,
 „Потурице љута Арнаута,
 „На крваву Радунову кулу,
 „Сам се Радун у кулу нагнао
 „И с њим жена његова Љубица;
 „Жена млада, ама соко сиви,
 „Пуни пушке своме господару,
 „Радун гађе с прозора од куле,
 „Но му дошла бјеше погибија,
 „Турци бјеху сламу и сијено
 „Око б'јеле куле панијели,
 „Па зажегли са свакоје стране,
 „Плам се дига' бјеше у небеса
 „И кулу му бјеше дохватио,
 „А он гађе пушком, непрестаје;
 „Попијева танко гласовито;
 „Припијева Баја и Новака!
 „Припијева Драшка и Вукоту!
 „И два вука од села Трњинах,

„Марковића — и Томаковића!
 „А кликује и живе и мртве,
 „Види страшну уру пред очима!
 „Нама жива срца попуцаше.
 „Потрча смо кули Радуновој,
 „Око ње се покласмо с Турцима,
 „Избави смо из куле Радуна,
 „Ма изгорје ојађела кула!
 „Још нам ће ко у помоћ прискочи,
 „Те од куле поћерасмо Турке,
 „До Кокотах више Љешкопоља,
 „Осајдесет и три посјекосмо,
 „И у боју код бијеле куле,
 „Олова ми токе изломише!
 „А у раздвој боја крвавога,
 „Најпотоња, која пуче пушка,
 „Цефердара држах пред очима,
 „Престреже га остала му пуста!(плаче)
 „По ремику, ка' да трска бјеше!
 „Више жалим пуста цефердара,
 „Но да ми је руку окинула! —
 „Жа' ми га је, ка' једнога сина —
 „Жа' ми га је, ка' брата роднога —
 „Јере бјеше пушка мимо пушке,
 „Срећан бјеше — а убојит бјеше —
 „Око њега руке не превијаш,
 „Свагда бјеше, као огледало,
 „У хиљаду другијех пушаках,
 „Познати га шћаше, када пукне;
 „Па сам доша' до тебе, владико!
 „На мору је од свашта мајсторах,
 „Бил' ми могли пушку прековати?“ —

Кад смо прошли село Буроње, путовали смо кроз Комане. Комани су племе само за себе и припадају Катунској нахији. Али би много правије било, да Љешанској нахији припадају. Тај дан дошли смо на Бијелу-рудину управ у подне.

Ту смо под једнијем цером починули и обједовали. Отолен се најљепше види средина бјелопавлићкога поља; виде се племена Мартинићи, Пипери и Кучи; види се лијепо варош Подгорица, која у зетккој дивној равници, као

какви остров у мору. лежи; а око ње се испледе гласовите ријеке : Зета, Морача и Рибница; које на ниже све у Скадарско-језеро утичу. Кад се погледа на мјесто и воду Рибницу, одмах се Србљин сјети, да се је ту славни Немања 1114. родио, пошто му је отац Градиња из Требиња из садашње Херцеговине ту дошао и населио се; као што нам народни пјесник Ненадовић вели :

„Кроз највише оне несрећне планице,
„Славило се српско неугасно име;
„Хиљаде се дигло одатле племића —
„Та то је колевка свију Немањића.“ —

Виде се и Дољани мјесто више Подгорице, мјесто, које је у црногорској хисторији и народнијем пјеснама јако познато и значајно; јер турска војска или је ишла на Пипере, или на Куче, или на Бјелопавлиће или на Црну-гору, вазда је најприје на Дољане више Подгорице падала и окоо чињела; па отолен напријед ишла и нападала. Мало више Подгорице при самој ријеци Морачи, леже развалине старога и гласовитога града Дукље, који је осим својијех царевах и Дукљана Риму дао цара, као што је и Рибница Србљима дала краља Немању, и као што нам наш ваљани пјесник Утјешеновић у својему језгровитоме, лакоме и разборитоме „Недјелку“ то црта и пјева :

„Те од Дукља разваљеног града,
„Који даде главе крунам царским
„Мале Расе и великог Рима :
„Малој Раси Немањиће славне,
„А Дукљана Риму великоме.“

Пипери имају своје земље око самога разуренога града, па њиве орући, и сад у земљи налазе различите старе римске златне, сребрне и бакрене новце; налазе, печате и различито камење, тако, да су неки од велике важности; и продају их у Подгорицу, Скадру и Котору.

Види се и крвави на крајини град Спуж на самој ријеци Зети при једној великој главици, која се по имену истога града „Спужка-главица“ зове. Овђе рекох „крвави“ зато, јер га и народне пјесме тако називљу, које је са

свим на својему мјесту; јер нема града, око којег се турске и српске крви пролило, толико, колико око Спужа. Сваки је око њега камен по сто путах турском и српском крвљу пошкропљен, а свака травка по сто путах залита! То нам најбоље народне пјесме кажу, којијех о Спужу и око њега бојевим и четама толико има, да би се једна цијела збирка могла навунити.

(Продужиће се.)

**У ЗНАК
НАЈВИШЕГА СТРАХОПОЧИТАЊА
ЊЕГОВОЈ СВЈЕТЛОСТИ
КНЕЗУ ЦРНОГОРСКОМ
НИКОЛИ I.**

Фрањо Турпић *Личанин.*

Ако икад каниш вило
Смиловат се ти пјеснику,
Пуштит њега да приступи,
К сјајном твоме жртвенику;
О то саде молим ти се,
Да ми молби будеш склона,
Да учиниш у пјесни ме,
Чила — храбра и смиона.

Без живахне твоје моћи,
И узхита дрзовита,
Који треба да из праха,
Моју душу к звјездам хита,
Неби моје силе могле,
До степена дић се тога
Да се с пјесном узнјет могу,
До узора љубљенога.

Славни Кнеже! срце **Твоје**,
Твоја чиста блага душа,
Која више на глас духа,
Него на глас рјечи слуша;
Простит ће ми ако која,
Рјеч погрјеши ред пјесана,
И слушат је баш како ми,
У срцу је урисана.

Опјевати сјајног Сина,
Славне крви и кољена,
Кроз кога је србском роду,
Нова Ера навјешћена:
Задаћа је веле славна,
И намамљив дар пјесника,
Који би га прославио,
Славећ тебе — ћа до вика.

Мени пако ком малахни
Дјел је пјесне у дар пао,
И Аполон несложену,
У руке ми лиру дао;
Носит ваља пред кољена,
Твоја све што душа може,
Канећ да се моја слова,
Бар са мојом пјесном сложе.

Гледећ **Тебе** на степену,
Сјајних **Твојих** прађедова,
Обкољена споменицим,
Неумрлих витезова,
Пјесник тронут к **Теби** ступа
И приноси дар малахни,
Са гранчицом лички гора,
Посјетити **Тебе** кани.

Ти негедиш слог стихова,
Нити празни р'јечи звуку,
Него чувство пратиш моје,
Које води моју руку.
Дар вилински кој и **Т**-бе,
Са његовим жаром кити,
Знак је мени од милости,
Тер са гора на мѐ свити.

Обасја је душу моју,
Напунио благог' мира,
И у светост ову живу,
Злобна рука већ недира.
Благдан славим у милости,
Коју **С**и ми под'јелио,
Срећнији се пуно ц'јеим,
Него што сам прво био.

О да би **Т**и небројена
Љета срећна — небо дало,
И са сваком житка срећом
Дане младе увјенчало, —
Жеља јести, која мене
Даном ноћи оживљава,
И рад које мој узјарец,
Дух **Т**е вјеком обожава.

Живи! живи св'јетли Кнеже!
Небројена јоште љета,
Нека сјајни узор рода,
Свему Србству у **Т**еб' цвјета.
Да са сабљом и са пером,
Браниш народ — браниш вјеру
И **Т**воје се слави име,
Куд се славске међе стеру.

Да би с Тобом вјек Душана,
Процватио свим опета,
И свуд Србство куд се шири,
Слобода се дигла света.
Да у **Т**еби и кроз **Т**ебе
Дан се онај жељни роди,
Која браћу једнокрвну,
До онога храма води,

Гђе на чврстом жртвенику
Домаћијех успомена,
Роду опет сива слава,
Од душманá порушена.
Онда — онда сјајни **К**неже!
Подиће се име **Т**воје,
Ћа до свјетлих зв'језда горе,
Окол' сунца што но кроје! —

О СВЕЧАНОМ КРШТЕЊУ

КНЕЖЕВИЋЕ

МИЛИЦЕ ВИДОСАВЕ ПЕТРОВИЋА ЊЕГОШ

На Цетињу дне 13. Септембра 1866.

Весел'те се мртве кости
Србског цара Лаза,
А Душане гр'јехе прости
Косовског пораза!

Милошева с'јенко час'на
Поскочи из гроба,
Сини сјајом сунца јасна
С побратима оба!

Југовића кито славна
Обрве разведри;
Краљевићу — жељо давна —
Паши мач о бедри!

Данас радост нек заблиста
Са сваке нам груди,
А на сваком лицу чиста
Зорица нек руди!

Пир пирује слога мила,
Дигла ст'јег високо;
Разширила златна крила,
Као сиви соко;

Под крилим јој — где весеља!
Србски Господари,
Једина им света жеља
Св'јетла прса жари:

Да срођени међу собом
Духовнијем родством,
Сруше духа грдна зломом,
А грозећег робством;

И што души Душановој
Понајвећма годи,
Да свој народ макну к новој
Слави и слободи,

Гђе би као народ син'о
У срећи и части,
К високу се небу вин'о
Просвјетом и власти....

О Милено, о Анђеле,
О Кнегињо добра!
Честита си, срећна веле,
Бог нам те је одбра,

Да зачетак будеш 'ваком
Домородном складу,
Што ни у срцу дражи сваком
Будућности наду:

Сладку наду, да Косово
Хоћемо осветит,
Царовање стећ на ново,
Деснице посветит. —

Живила нам! — и одиве
Св'јетле поудала;
А соколе своје сиве
Здраво причекала,

Са радостним гласовима
Са бојнога поља,
Да је сван'о спас Србима
Из крвна покоља! —

А и ви нам живи били
Господари рода,
Своје с' слоге наужили
Златоносног плода! —

Кнез Михаил и Никола
Спомињали с' вјечно;
Све им цвало, све им било
Честито и срећно! —

Ј. Сундечик.

ОНАМО, ОНАМО!...

Онамо, онамо!... за брда она,
Говоре да је разорен двор
Мојега цара; — онамо веле
Био је његда јуначки збор. —

Онамо, онамо!... да виђу Призрен;
Та то је моје — дома ћу доћ;
Старина мила тамо ме зове:
Ту морам једноч оружан поћ. —

Онамо, онамо!... са развалина
Дворова царских врагу ћу рећ:
“С огњишта милог бјежи ми куго,
Зајам ти морам враћати већ!” —

Онамо, онамо! — за брда она,
Казују да је зелени гај,
Под ким се дижу Дечани свети:
Молитва у њих присваја рај. —

Онамо, онамо! — за брда она,
Ће небо плави савија свод;
На србска поља, на поља бојна,
Онамо браћо спремајмо ход! —

Онамо, онамо! — за брда она,
Погажен коњ'ма кликује Југ:
“У помоћ ћецо, у помоћ синци,
Светит ме старца свет ви је дуг!” —

Онамо, онамо!... сабљи за стара
Његова ребра да тупим рез
По турским ребрим; — да б'једној раји
Њом истом с руку разс'јецам вез. —

Онамо, онамо! — за брда она,
 Милошев кажу пребива гроб:
 Онамо!... покој добићу души,
 Кад Србији више небуде роб. —

Млади Драго Драгосић.

УСТАЈ!

Устај вило, устај душо,
 Да пјевамо роду свом:
 Устај роде, устај диве,
 Цика зора дану твом.

Да премећем шуме, поља;
 Да прегазим сиња мора;
 Да се пењем уз планине,
 Да зароним у дубине;
 Све ме пука, све ми вапи:
 Устај, устај, роду твом.

Устај вило, устај душо,
 Да пјевамо роду свом:

На Црљеном-куку.

Устај роде, устај диве,
 Цика зора дану твом.

Крволоци изклаше те;
 Сусилници спутише те;
 В'јекови се стровалили,
 Нев'јерници урочили,
 Да наруже, да нагрде,
 Да крв лију..... утаман!

Устај вило, устај душо;
 Да пјевамо роду свом:
 Устај роде, устај диве,
 Цика зора дану твом. —

М. Павлиновић.

СТАРОСТАВНЕ КЊИГЕ.

ЦРНА ГОРА.

Написао М. Павлиновић.

I.

Црна-горо, ти си колијевка Србске слободе.

Што је стара Зета у накрст од Јаворја до Котора, па од Захумља до Дрине и до Бојане, стекла јуначке славе; то је насљедство твоје, висока Горо.

Твоји се врхови данас голи надгледају, под исток сунцу, над Скадарско блато, под запад сунцу, над Јадранску пучину; да кају веселе дане Србске слободе.

Твоје сузе ти поносно тареш, мајко Немањића; јере си слободна.

Пали Немањићи, пало Немањића царство: пропала србска царевина.

Али непропаде србска слобода: јер ти Горо, кроз вијекове подхрањујеш неугасими плам србске слободе.

Црна-горо, ти сама до данас, великодушно без престанка поклањаш живе очи и мишице јаке твојих одабраних синова: сваким љетом слагаш прилоге на жртвеник србској слободи.

Није плам од пресахнула сијена, што на пољу букне, да брже преко ноћи гасне;

Плам је оно стржевих кладá: јесу пламтеће зубље, умашћене најплеменитијом крвљу девет црногорских покољена.

Народне пјесме широм по Југу; царске моћи кроз све Србске задужбине: то су Црна-горо, књиге твоје споменице; јамци су твојој будућности, узорита сирото.

Десет Немањића, од свога срца народу си дала: дала два пуна вијека србског величја.

Кад први твој Немања из Дукље завлада жупом Рашком, ти си Црна-горо, Немањи сватове спремила. — 1159.

Зетском китом, у коло Стефан окупио Србију, Арбанију, Херцеговину; додá руку Мацедодонији, Босни, Приморју.

Кад се пуних тридест и шест љетá витешкога кола Стефан наиграо, и владања навладао, он се у своју задужбину заклонио, те покорне кости у Студенцу Србству дао на оставу. — 1200.

Ал' у теби омладак живи живцати небеског жара: Немањић Сава, рођенога брата овјенчао првовјенча-нога Стефана. — 1222.

Сава, први Србски надпастир, порастворио Србству врата науке и просвјете.

То је Црна-горо расад рукосада твога: плам упрета Ловћенскога: јато гнијезда зетскога.

II.

Изколило се вријеме, па се изнизали Немањићи: Стефан Силни Цар преставио се на путу Цариградском. — 1356.

По царској смрти, великаши разјагмили царство; те се јогуни о србске земље и о србске главе, међу се покрвили.

У Зети жупној тад се догоди јак Зећанин, племенити Баоша.

Привиђев Баоша, да је настала отимачина на царску пустош, он собом рече: и ја сам могутац; имам братства и богаства; устанимо да војводовину стечемо.

Па се Баоша дигнуо с брдá су три своја сина и са могућом породицом.

Кад је окренуо под своју руку питоми Скадар на Бојани; па сву доњу Зету претиснуо до дебела мора, Баоша се нагласио Зетским војводом.

Доња је Зета свога војводу послушивала; и војводино владање остало је по Зети утврђено.

Кад се Баоша хтио да преставља, позовну синове Страшимира, Ђурђа и Балшу, и рече им: чеда моја, Страшимире, Ђурђу и Балшо, ето вам Зете; њом владајте и складни је браните. — 1360.

И примише са благословом синови баштину отца свога: и насљедише све владање које Баоша имађаше по Зети и околи Зете.

Харна чеда прославише родитеља свога; складна браћа размакоше отчевину; Балшићи прекрилише широм и горњу Зету; пријеком Брда до Грахова и до Раше огрлише.

Балшићим рекоше Которани: у морском заливу ми вашег војводства нећемо. А Балшићи Котораним код мора рекоше: ви ће те људи словињани нашега пријатељства.

Па ни Балшића пријатељство непријало Котораним.

Ал' је Балшићева жупа до Котора била; па Балшићи рекоше: а ми ћемо вам Которани тешки постати сусједи.

И тешко бјеше Котораним непријатељим; па им и Дубровчани завалише солила.

Дубровачка властела добре пријатеље Балшиће дариваше; па Дубровачка трговина проста кроз обе Зете пролазаше.

Оних дана, Вукашина краља нађе смрт од издајничке руке Николе слуге његова. — 1371.

Јер краљ Вукашин, био је на вјери погубио Уроша, сина Силнога Стефана, цара свога. — 1367.

И Балшића западе дио од Вукашинове пустоши: и њим бје на ухар.

Ал' Нико Алтомановић, и он бјеше на дијелу; па дијелом незадовољан, почео закидивати кнеза Лазара србскога, и краља Твртка босанскога.

Ника Алтомановића, Лазар и Твртко стукоше; па му и живе очи ископаше.

Учнини се Нико прибјег у Балшиће; Балшићи лијепо примише Ника. — 1376.

Балшићим и Алтомановићеве пустоши остало.

По том, сила загна Балшиће па рекоше: ми смо јаки и могући; нашој области војводства недотиче; хајде да се с краљем босанским о србској круни преотимљемо.

Не, завапише мудри Дубровчани, ви ће те један другому крила поломити; па ћете обоји краљества и војводства пожељети.

Мудрога свјета могући непослушаше; па се по разбоју погнаше, и многу србску крвцу од силе излише.

Над братским разбојем, ведро се проломило небо; док се вихорови црни над кобно Косово навијали.

Још се завели Балшићи, да се деру за туђим носилим: а својој глави удесна је дерба за носилим туђим.

Кад по цареву смрти била остала на одмет царевина, Котор се дао Људевиту краљу Будимском; па се молио Твртку босанском да му помогне од Дубровника такмаца приморскога.

Твртко је из Босне проћерао Дубровчане; а Дубровчани дођоше у Зету плачући: свијетли Ђуро, дај нас свети од Котора ископајника.

На то Ђуро Балшић стаде робити палити, и наћера на веље јаде Котор код мора; да се он што брже смирио с Дубровником.

Страшимир Балшић свијетом је преминуо; опет за њим Ђуро први, јунак и паметник кога није у Зети било, преставио се у столноме Скадру. — 1379.

Ђура насљеди Балша други, омладак Балшин.

И овај даде Дубровнику војнике, да силују Которане на мир; а нањ навалише Турци.

Неопремљен Балша похити из Драча Турком на сусрете: њих пет хиљада поразише код ријеке Војуше, Балшину хиљаду; доглавнике му посјекоше, па и његову мртву ујагнише главу. — 1385.

Иваниш Вукашинов прибјег у Балше, уз Балшу је код

Војуше војева: Војуша је занијела и мртву главу Иваниша Вукашинова.

Тад се отворила у дно града Драча тампа тамница, и тамничари рекоше Ђурђу Страшимирову: Ђурђу Страшимиров, излази на сунце, твој стриц неживе.

Виђев Ђурађ да је на њега војводство окренуло; рече Зети: Зето земљо, и ви сва брда, ја сам вам господар Ђурађ II.

Мој се стриц боја моје хитрине, а ја се бојим нашега несклада: стриц је мој мислио да ћу му се отимати о војводство; а ја видим да вам се о главу отимати с Турцима крвопилицам.

Али се Ђурђу сад збиља стали отимати, њеки јаки људи у горњој Зети, племена Црнојевића.

Ти људи бунтовни говораху: ми имамо краља Твртка босанскога: Боље краља него војводу Ђурђа.

Тé бунтовне људе Ђурађ извратио, и к себи незадовољнике покорио, и њих род свој учинио.

Па Ђурађ помисли: хајде да нађем у брату пријатеља; и узе себи за жену Деспу удовицу краља Бугарскога, ћер Лазара кнеза Србскога.

На скоро Турци навалише на Ђурђа: харају с једне до под град Бар и до под град Будву, а с друге до под планину Острог. — 1386.

Ђурађ инокосаи на Турке, велико им подбаци мито, пушти им Костур и Берат, е би му дали мира.

Трговине велике све једнако Дубровчани по Зети ћерају.

Трговац о тргу настоји.

За Ђурђа војводе, уза Дубровчане приспјеше на Уцин и Млетачки трговци: и Ђурађ даде Млетчићима јамство за сваку оштету по доњој Зети: Даде лукаву кључе на доњу Зету.

Тада Турци прегнули на Србију; јер им Лазар одказа дањак и помоћ војену. — 1387.

Ђурађ окупи Зечане: данас дјецо Србији а сјутра је Зети Турска наздравица, нећемо ли на Турке?

Похитише Зећани листом Лазару на Поље Бијело; па складно мртве сложише по пољу Турке.

Два се пуна љета нису миновала, Турска се опет сила на Косово слегла.

Видов-дан је видио Вука Бранковића невјеру, и србскога народа пропаст.

На Косово Ђурађ се опремио; али је закаснио: па га сретнули у путу Косовски црни гласови. Како ти је јуначе уз потрагљива друга?

Коју војску недоби Турска сила, порази србска небожна десница: Влатко Хранић кад се врати с Косова удари са Херцеговине на Балшићеве јунаке, и многе предави.

Паде Србија, препануле се све србске земље: Драч и Леш дадоше се Млетцима.

Сам војвода Ђурађ замијенуо Скадар са Дривастом; и примио се Млетачких хиљаду дуката на годину. — 1394.

Преминуо Ђурађ II.; ступи за њим његов син Балша III. — 1405.

Скадрани се несвикли Млетачкој заповједи; па град окрепу за Балшом господаром; и Балша III. сио на Ђедовину.

Ал' златни Млетачки дукати, јачи од млетачке војске, на скоро преотеше Балши сву доњу Зету, и с матером га поћераше у брда.

Брда примише господара, и доњи Зећани рекоше њему: господару, води нас на Млетке.

Балша поведе брђане, које нехране златни дукати, него одхранила златна слобода: и брђани вратише господару Уци и Будву; а Млетци вратише мир, и понудише војводи Балши годишњих хиљаду дуката, ко што су му и отца зануђали. — 1412.

Млетци преко мира опет заведоше удовицу Ђурђевицу: за златне дукате у Ђурђевице купише зетски град Авлон. — 1416.

Стефан Црнојевић по дјеви Балшин рођак, дође к

Балши и рече му: недај рођаче да Зетску старину жена продаје у туђина; јер ће те Зета равна и брда остала проклињати до вијека.

Ту ријеч примио Балша, и с рођаком Црнојевићем пође на Скадар.

За њима дођоше горњи Зећани, и отеше Скадар од Млетака. — 1419.

Млетчани на те гласе оставише обсједнута Трогира; довезоше војску и топове Скадру под бедеме.

За првом војском и друга је дошла; али обе узалуд, јер овога пута у бијели Скадар не уљегоше.

Тад у свом гњеву замислише Млетачка власлела: дај те Турке да нам покоре Зећане.

И дођоше Турци Млетцим у помоћ: осам тисућа их дође.

Уз Турке Млетци бију хришћане; ал' складни Зећани свога Скадра ни овога пута недају Млетку, (а немоли да би га Турчину дали!).

На прољеће Млетци црногласи, кад отеше Трогир покрај мора, узму Примерје од Сења до Котора.

На Млетцим Которани рекоше: ми ћемо с вама господо Млетачка, на Зећане да вам освојимо Скадар.

На то Млетци пристају, и с Котораним ударише на Скадар.

Залуду га Млетци ударили; јер бо Скадар бране Зећани, и пред Зећаним Балшић и Црнојевић.

Кад Млетци видише да им Бојана ваља лубање мртве, а да им Скадарско блато грозницом бориоце рази, примирје са Зећаним учинише. — 1421.

А Балша грозничав крену к Србији, своме ујки деспоту Стефану Лазаревићу; а Скадру остави свога Стефана Црнојевића.

Онога љета Балша Ш., потоњи од породице Балшићеве, у Србији умре; па Стефан Црнојевић изађе из Скадра; пође преко мора у Шуљу.

Након сестрићеве смрти, Стефан Лазаревић крену са Србије; да узме себи Балшићеве земље.

Ал' су Стефана Лазаревића претекли Млетци; па се они за Балшићеву пустош јагмили; у јагми жестоко крвили.

Деспот Стефан Лазаревић претисну земље по Зети и околo Зете; а градови Скадар, Уцин и Будва осташе Млетцим.

Ал' што ће кићена ђевојка без вијенца? што ли питама Зета без Скадра? Деспот на љето дигну опет своју војску на столни Скадар.

Млетци подмитише неке Србе и Зећане, а побунише Паштровћане, да узњих на Србе пристану; и деспотова војска бје потучена. — 1423.

Тада деспот Стефан пушти Зету сестрићу Ђурђу Бранковићу; па на прољеће опреми Ђурђа Бранковића Скадру на Бојани.

Ђурађ Бранковић налегне с војском у Зету, и оклопи Скадар; да му се Млетчићи за мир молили; и још к тому зануђали хиљадом годишњих дуката за Скадар на Бојани.

Па се Ђурађ вратио у земљу Србију по дјецу, по жену, и по чељад своју.

Кад се Ђурађ Бранковић повратио из Србије са женом и с дјецом и с чељади својом, застане у Зети Стефана Црнојевића.

Стефана су били Зећани из Пуље позвали, да га учине Зети господара; говораху они: „Ђурађ Смедеревац, он је у Србији Стефана Лазаревића насљедник, он је Турком поданик. Ми Зећани не ћемо господара турскога поданика.“

Па Дубровачке поруке, Ђурађ отиде тад Дубровнику у посјете; те преко Уцина врати се у Србију.

Тад је сва Зета пристала уза Стефана, и славила свога независнога господара Црнојевића.

III.

У оно вријеме, када Стефан Црнојевић приспје у Зету, поклони му се Зета, четири Нахије, и четири Брда, и Подгорица, и Спуж, и Жабљак.

И поклонише се Црнојевићу Скадарски острови, подбарје и Приморје; Паштровићи, Браићи, Маине, Побори, Грбаљ.

На Врањину дођоше Млетчићи код св. Николе; те учинише мир и уговор са Стефаном Црнојевићем и са главарима.

Зећани се Млетцим обетали, да ће им они бити спорници против Турцима до Задрима и Љеша; а Млетци да ће њима давати жутаца дуката.

Стефан Црнојевић божијом је срећом војева на Турке, готово двадест и четири љета, у помоћ Арбанији и своме шури Ђуру Скендербегу.

За живота Стефанова, Турци нијесу Зету узнемиривали: ал' су узнемиривали сусједи Млетчићи.

Стефан Косарић Млетачком подлијевом удари са Херцеговине на Црнојевића; и Црнојевићу Стефану зароби рођенога сина.

За откуп синовљеве главе, војвода Стефан миром је понудио Млетке; и Млетци тај мир једва дочекали, јер је Стефан био војвода гласовити.

Ал' је Млетачки мир остао тужан за Црнојевића; јер су Црнојевићи прегорили приморске градове, и сву доњу Зету.

Па се Стефан Црнојевић у своме столноме Жабљаку преселио на вјечност: он је оставио своје вјечно име Црној гори, и своја два сина Ивана и Ђурђа.

Иван-бег постаде Зетским господаром љета господњег 1471.

Кад је силни цар Мехмед II. сио у Цариград и срушио Смедерево; два царства стрмоглавио, четири краљевине уништио, двадесет покрајина узео, и двјеста градова отео, посла Солиман-пашу у Зету су седамдесет језера (тисућа) јаничара, да освоји Скадар на Бојани.

Млади Иван-бег похити у помоћ Млетцим, и недаде у Скадар Турком невјерником.

Султан Мехмед главом се на Скадар наврати; а Иван

се у невољи Млетчићим опет нађе са својим Црногорцим; залићајућ се на Турке, отима храну, пресијеца путове. — 1478.

Боље и Млетчиће него саме Турке, вељаше Иван-бег.

Срдит Мехмед изврати се на Иван-беговину; и оте Иван-бегу столицни Жабљак.

Кад Млетци мирехи се с Мехмедом, пуштише му Скадар на Бојани, Ивана се и његова Жабљака и неспоменуше. — 1479.

Иван се спомену нетом се преставио Мехмед; па је свој Жабљак од Турака узео. — 1481.

Турци на Скадарском ни с ким нису хтјели да дијеле; па се опет на Иванов Жабљак спремили.

Са свих страна ударише Турци, и Жабљак град тврдим гвожђем и жестоким огњем, опасаше.

Дочекаше Турке Црногорци; они се предавали нису.

Али Иван узалуд позовну Млетке да му буду у помоћи; и кад предвиди да му саму у Жабљаку није опоришта, пусти пожар по граду; па засијече границе на својој Црној гори.

Иван-бег неуздајућ се више у помоћ Млетака, остави брата Ђура да брани Црну гору; а он окрену Италиом равном, небил' тамо у икога помоћи наша.

Кад Иван ненађе помоћи нигђе по Италији, врати се у Црну гору; и Црној гори рече: нама је сад мировати с Турцима, ако на нас сами неударе Турци.

Турци су већ из Херцеговине отјерали херцегове синове Владислава и Влатка, и њихове земље: Попово, Требиње, Нови и Рисан освојили себи. — 1483.

Иван-бег сагради на Цетињу цркву митрополију; уз цркву сагради самостан; а у самостан намјести Зетскога Митрополита, са двадесет и пет духовника калуђера.

И себи сагради Иван-бег на Цетињу двореове, и на Цетињу намјести Црногорску столицу.

И сагради Иван-бег крај ријеке Обода, коју данас зову Црнојевића ријека, град именом Обод.

И сагради град именован Соко; и кланце на Црној гори све наоколо утврди.

Па се Иван-бег препоручи: да Господ Бог, и светаја Богородица, бране вјерну дјецу своје Црногорце!

На то браћа Црногорци скидоше на Цетињу пред Иван-бегом своје капе: „Иване беже Црногорски Кнеже, пријатио ви код Бога и код Богородице било. Божја ти вјера до кољена и до темеља, теби и твоје младјему, Господару, навјек Црногорци остат' ће вјерни.

„Црну гору нашу милу мајку, до задње ћемо капи крви бранити. Тврђа наша вјера, Господару, од камена станца.“

Па међу собом Црногорци вјеру ухватише, и у Црној гори закон поставише:

„Ниједан Црногорац, без наредбе свога старјешине, да у боју с Турцима свога мјеста неостави, нити да узмакне: који би га оставио јали би узматка, да неима части ни поштења никад нигђе међу браћом ни међу дружином:

„Него да му се даде женско одјело и преслица; да га жене проћерују преслицама као страховца и братскога издајника.“

Чуло се до Турака, какве Турцим дочеке спремио Иван-бег; знали су Турци за Црногорске ломаче; окушали су како је с Црногорцима мејдан дијелити; па су се оканили Црне горе Турци.

Пошто је Иван-бег отпочинуо од Турака; стао да жени старијега свога сина Јурја; па му ђевојку испросио властеоку, узориту Млеткињу Јелисаву.

Дигоше се Црногорски сватови по лијепу невјесту прекоморску: дичну Иван-бег киту опремио. — 1490.

Црна гора д'весела одлига; слегла се Црна гора своје Иван-бегу на радост; али Иван-бег у свом двору снахе млетачкиње не дочека.

Још млада нева ни прага на двору пољубила није; а Иван-бегу црна смрт у цетињском двору очи склопила.

Ђуро Црнојевић узе за отцем Иван-бегом владати; и подаде тискане књиге спомен Црној гори.

Иванов Станиша одметну се од рођеног брата; и пође су нешто Црногораца на дворбу цару у Цариград.

Султан понуди Станишу Црном гором и Скадром на Бојани: да се Станиша са својом дружином потурчи, и да с царевом војском пође на Црну гору.

Станиша се са дружином потурчи, и пође на Црну гору, да се побије с роднијем братом, и да Турчин покори Црну гору.

Ђуро сађе Станиши брату на сусрете; у Љешкопољу Црногорци листом потукоше Турке.

Потурчењаке заробљенике, Ђуро пушти у отачбиноу; а Станиша пође на Арбанију у село Бушатли, јер га Снадар себи нехће господара.

Од братскога издајника Станише, посташе на Скадру паше Бушатлије.

А од Црногорских заробљеника, у Црној гори посташе Турци.

Гиздава млеткиња не могла да навикне новоме зави-чају; јер Црна гора каменита, а данци и ноћи страшне од Турака.

Жена у плач, а лупеж у лаж.

Снаша млетачкиња дању и ноћу стала око Ђурђа господара грозне сузе ронити, и тешко уздисати:

Нит спава, нит се гиздава снаша разговара; него се господару о врату превија:

„Хајмо господару, бјежимо драгане, у моје лијепе Млетке.

„Ту ћемо днeвe у раскоши проводити; ту наше младости у љубави наживати.

„Овђе у пустоши умријет ћу ти, Ђуро од страха и од туге: страх ме мори од Турака; туга ме спопада од ових црних гора.

„Оставимо благо оставимо господство: у мога баба и блага и господства.

„Хајмо драги, прво нег тужна за тобом останем кукавица, ал ти на руци од страха не свехнем жалостница.“

Црнојевић Ђуро, да гиздавој снахи угоди, из кршне Црне горе у Млетке хоће да исели.

Тужни Црногорци прате свога господара до Котора на море.

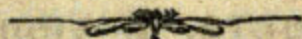
Ђуро Црнојевић кад се у Котору нађе, тад се осјети да је оставио Црну гору.

Па вели Владики и црногорским главарима: „Ето ви Црногорци сами себи господарим. Ти свети Владико, да си отац Црногорцима; ви поглавари да сте Црној гори глава.“

„Недајте у Турке ђедовине ваше: слушајте Владике, сијеците Турке.“

„Мене су црне очи опчиниле, да бјежим Црну гору, да потражим Млетке: Црногорци, плачите Црнојевића; плачите Иванова Ђорђа.“

(Съедити ќе.)

КНЕЗ ДАНИЛО.

Душом и срцем велик и смјео;
 Кó муња хитар, кó огањ врео:
 У мисли, рјечи, одлуци, чину;
 Душманин крвни поганом дину;
 Поборник храбар огњишта мила;
 Пун духа жарка, замашна, чила;
 Тверитељ дивних великих планá,
 Како да прих косовских данá
 Освете Срби покор и крви,
 Свладају гладне османске стрви;
 Како да стеку што им враг узе,
 И једноч горке утару сузе:
 Бјеше кнез-Данил — свог рода дика,
 Душанов одс'јев, духа му слика. —

*
**

Србска зоро — Црна горо,
 Кољевко јунака!
 Ти достојно кнез-Данила
 Дижеш виш' облака. —

Он те горо, миловао;
 Он бранио славно:
 Стекао ти владачко,
 Право стародавно. —

Законим те оградио,
 И твојој храбрости,
 Основао Ред племенит
Независности. —

С душманим се погађао
 Пушком и харцаром;
 Водио те снажном руком
 К величанству старом.

Пружа руку милој браћи
 На сва четир краја,
 Чувствовао грдне јаде,
 Што их сноси раја.

“Косово ћу осветити,
 “Ил' ћу главу дати!...”
 Затицб се, заклицо
 Стотинама крати. —

Србска зоро — Црна горо,
 Кољевко јунака!
 Ти достојно кнез-Данила
 Дижеш виш' облака;
 Он је тебе, горо, дигó
 До сунчаних зрака. —

*
**

Пружило се Граховачко поље;
 Турска сила поље преклопила:
 Хоће сила да змајеве коље,
 Што их србска задојила вила:
 Хоће сила да разметне г'јездо
 Слободице крвцом одржане,
 Које горски сиви соколови
 Голом груди неустрашно бране;
 Хоће сила да и име збрише
 Црној гори, да је није више. —

*
**

На Цетињу у дворовим
 Кнез-Данила мисли освојиле,
 Шта му раде ђеца Црногорци
 На Граховцу крвном разбојишту.

Један му је,
 На три врага;
 У душманá
 Бојна снага:
 Свака справа,
 Шаторови,
 Оштре шпике,
 Гром-топови,
 Брзи, хитри
 Коњаници,
 И катане
 Оклопници. . . .

А његовим Црногорцим,
 Све је сама сура струка,
 Дуга шарка и кубура,
 Нож наоштрен и десница рука. —

*
**

Јесу мисли кнеза освојиле,
 Но му нису срце разгужиле,
 Нег весело куца му у груди,
 И ухваће на Бога му буди,
 Што је било, да ће и сад бити:
 Црногорац злице предобити. —

*
**

Мало врјеме постајало,
 Клик с Ловћена виле стао:
 “Кнез-Данило, жарко сунце,
 “Бог ти л'јепу срећу дао!”

“Спасов-дан ти спас доио:
 “Црногорци мрки твоји
 “Поразили турску силу;
 “Враг утече мало који,„

“Да изприча у Стамболу
 “Свом падиши погибију,

“Како горски соколови
“Без милости турад бију”

“Да му каже, да су она
“Излињала доба веће,
“Кад пред Турцим Срб. стр’јепио,
„И да више стр’јепит неће.”

У то пушке загројиле зорно,
Одјекују даворије хорно:
Враћају се с Граховца јунаци,
Вијају се око њих барјаци;
У три пута турских више има,
Што у пл’јено паше лавовима,
Осим пушта оружија бојна,
Тешка топа и коњица гојна,
И цебане, и одоре ратне,
И одјеће свилене и златне,
И нишана с турских пеливана,
Жалостна им кадуна и нана!
— Што све носе и са собом воде
Бранитељи крста и слободе,
С том јабуком војничкога дара
Да изиђу пред свог Господара.—

Кнез-Данило изшетао,
Витезове дочикао:
“Добро дошли синци моји,
“Ловоровим окићени!
“Добро дошли Црногорци,
“Данас дивно освећени!
“Слава Богу!... вама слава!
“На јунаштву учињену,
“На образу освјетлану,
“На мегдану однешену!—
“Да Бог да се другог боја
“На Косову окупили,
“И старину своју славну,
“Од душмана посвојили!”—

“Слава теби Господару!”
— Заориле хиљаде јунака:—
Сваки свједок, тко га надахнуо
Да презире силу у турака,
Тко му изглед предака споменó,
Тко му срце на освету кренó,
Тко побједе улио му наду,
Тко храброшћу груд зажегó младу.—
Сваки свједок, да у ватри бојној
Кнез-Данило с њим у духу био,
И к дјелу га славе и јунаштва
Потицао, свуда проводио.—

У велику Данилову срцу,
Ројила се чувста гојна,
Домородним распаљена жаром,
И пламеном духа бојна.—

Срећо, срећо, нама невјерна!
Судбо, судбо, нама чемерна!
Доклен ће те нас прогонити,
Да морамо сузе ронити?...
Чим нам зора зрачак помоли,
Мора да нас срце заболи,
Видећ наше паде издисат,
Кад ухвасмо покор избрисат.—

Дв’је авети грдне,
Двије ћери пакла:
Завидљивост, злобу,
Худоба потакла,

Да хајдучким својим
Ратилам препр’јече
У зачетку самом
Поток србске среће.—

Из гудурá мрачних,
Кó спужи из корá,
Промилале обе
Чим приспјела хора:

Уротиле злицу,
Вјероломна врага....
Хао!... Срба кета,
Небило му трага!...

У нам’јери крвпој
Разбојник се краде....
Ајмех!— пушка цакну:
Св’јетла жртва паде....

Паде Данил, дика рода,
Кó оборен цвјет:
Њега жали, оплакује,
Наш савколик св’јет
С њим нам пале многе наде,
С њим подмнио жар;
С његовим се падом наша
Сдрвенила ствар.—

Паде Данил, дика рода,
Ал’ му оста глас,
Да к великим замишљајим
Ободрава нас.—

Ј. Сундечик.

ВРТИЈЕЉКА ¹⁾.

(С обзиром на догађај из године 1690.)

“Витезови Срби Вртијељски,
 “Луча ће се ваша призирати
 „На гробницу вашу освештену.”—
 В. Петар Петровић.

Врт’јељко, Врт’јељко,
 Бр’јеже узвишени,
 Ој! какова чувства
 Ти будиш у мени!

Сладка чувства — вазда,
 Колико год крати,
 Моје око на-те
 Сјетан поглед сврати

Рек би и сад виђу
 Тог сокола сива;
 С тридест другá — ено
 Виђу Баја ²⁾ жива:

Опиру се пустој
 Шенђеровсј сили,
 Готов сваки гинут
 За завичај мили.

Кó ни стаци тврди
 С мјеста се недаду,
 На ножевим срца
 Душманима ваду:

Гомиле око-њих
 Већ мртваца пале
 Јуначке им мишце
 Нису малаксале.

Бич божији — рек би —
 У рукама им с’јева:
 Куд ошине — крв се
 Потоцима л’јева....

Но се гамад слежè
 Са свакоје стране,
 Вај! заман се више
 Ти лавови бране:

Хиљада на сваког
 Појединца врви....
 Гђе је челик-т’јело
 Да га ту несмрви?...

Пада један.... други....
 Све и цигли паде....
 Ниједан у руке
 Жив се непредаде.

Сам још Бајо стоји
 Љуто срце кали,
 Ал’ ударац смртни
 Већ и њега свали:

Као дуб посјечен
 Ах! на земљу груну,
 Да с дружином д’јели
 Мученичку круну.

1) Вртијељка је брдо, једно по сата од Цетиња према југо-истоку удаљено.

2) Био је родом из Пиве у Херцеговини и зато прозван *Пивљанин*, а живио је код Пераста у Боки.

Врт'јељко, Врт'јељко,
Бр'јеже поносити,
Дивно ли се наша
Пов'јест тобом кити!

Са соколом Бајом,
Славу Термопила:
Ко те с Леонидом
Ти си задобила. —

Најређег јунаштва
Св'јетли спомениче,
Безсмртних духовá
Живи жртвениче!

Храбри нас и учи
Како ваља мр'јети,
Кад огњишту нашем
Невоља пријети!

Храбри нас и учи
На велика дјела:
У њима нам вазда
Била срца смјела! —

Ј. Сундечик.

ЈУНАЧКА СМРТ

Попа Андравића Пантровићашина.

(Догађај из године 1785.)

Махмут паша силна хала,
Крв га србска разгубала!
— Коју му је угурсузски
Разтровао коран турски,
Још одкад му праћед сл'јепи
Погазио закон л'јепи: —
Олио се дина жаром,
Узаврео мржињом старом,
Арбанију љуту сгрнó,
Зор на Црну гору сврнó,
Да је старе и прегази,
Све — гђе допре — да порази. —

Два главара
С њеког дара,
Од турчина
Злотворина:
Мрко злобни, Вуксан худи,
Бог и правда нек им суди! ...
Па огњиште своје мило
Помрзили — стид их било:
Невјерници, невјернику
Домовину издадоше,
Силну војску Махмутову
На Цетиње изведоше. —

Ах светињо!... још и данас
Лежи тужан спомен за-нас,
До кнежева двора сама
Обореног светог храма,
Ћуприлића руком кобном,
Ћуприлића силом злобном...
Олтар срушен, ступ обаљен
Свештенога жртвеника,
С'јећају те на изкаљен
Јед отровна поганика;
Низ лице ти сузе капу,
Божном жељом груди плану,
Да вријеме брже стигне,
Да се тува опет дигне,
Богољубја доказ јасни,
Саздатељу стан прекрасни:
Што захт'јева правда иста,
И хришћанска вјера чиста,
И слобода златна и драга,
Овога нам милог прага. —

Па палећи б'јела села,
Па изводећ крвна дјела:
Махмут паша Бушатлија,
Иснаситна крвопија,

Кад на Цетињ-пољу био
 Опет и он поновио,
 Ћуприлића чин опаки,
 Сапео га Господ јаки!...
 Да изкали зловну вољу:
 Нову нам је богомољу
 С манастиром ватри дао
 И до краја сажегао;
 Али ревност и доброта
 Петра света за живота,
 Из пепела тога сама
 Њу построји љепшу нама. —

Тад се кренó, пун холости,
 Учињене са пакости
 Частном крсту, правој вјери:
 Кренó Махмут у нам'јери,
 К сињу мору, да похара
 Све до б'јела Дубровника,
 Да с' нагрне силних парá
 Код приморских кућеника;
 Зарекав' се б'јесна дору
 Напојити баш на мору. —

У Паштровић када пао,
 Робит, палит, сјечи стао;
 Ту се врли јунак наша',
 Који чувши, шта је паша
 На Цетињу починио,
 Шта ли чинит накастио;
 На братске се јаде гану,
 Као жива ватра плану:
 "За главе ми на рамену,
 А за искре у кремену,
 Нећеш, пашо, рода клат ми,
 Ни светињах обарат ми!..."
 — 'Вако рече — чеда грли
 Андравићу попе врли;
 Опростив' се са својима,
 Оде с гњевом у њедрима
 Управ паши под шаторе,
 Гђе му турци дворбу дворе,
 Из очих му ловећ вољу,
 Да му врше службу бољу. —

Махмут к себи попа прима,

Мислећ è му причат има
 Њеке ствари важне много,
 Како б' лакше харат могó.
 Но чим попе предањ крочи,
 Већ извали мрке очи,
 Па унита: "Јел' тó паша,
 Изкопица љута наша?", —
 Те кубуре двије трже,
 Не б' вјеровó кад ли брже:
 Једним махом из двје руке
 Баш у срце пашу мјери;
 Ама ево веље муке,
 Срећа попа изневјери:
 Неуждише оне клете,
 А турци га брже слете....
 Паша рикне: "Кучкин сине,
 Тако ли се овде гине!?"
 Тврда срца кó Сцевола,
 Нејављајућ свога бола,
 Њему јунак у р'јеч панó,
 Па му само мирно шанó:
 "Кад ја нисам, пашо, твоју,
 Алал! — смакни главу моју;
 Али нећеш, чуј, измачи,
 Мени сличној, другој браћи!..."
 Тó Махмута одма сјети,
 Да га мора стати скупо,
 Да му ваља збиља мр'јети,
 Буде л' само даље ступó....
 Па нареди муклом р'јечи,
 Дели-попу главу сјечи....
 Циглим махом врци глава,
 Ал' остаје вјечна слава
 Племенитој жртви свакој,
 Особито жртви 'вакој,
 Која за род и крст свети
 Непожаље умријети. —

По том Махмут војску диже,
 Па се б'јелом Скадру врати,
 Но га бож'ја казан стиже,
 Те на скоро грдно плати
 На Крусама сва тиранства
 Против људства и хришћанства. —

Ј. Сундечић.

СЛАВНА СМРТ

СТЕФАНА СНИЋЕЛИЋА.

(Догађај из српско-турскога рата од 1809. год.)

Домовину Срби бране,
 Бојак букти на три стране:

Преко хладне Дрине воде
 Једна војска Босни оде,

Под управом храбра Симе 1),
 Кој десницом стекó име.
 Одè војска да се бори,
 Силу силом да обори,
 Да утаре немаи кужну,
 Да избави браћу сужну. —

Друга с' војска тамо крета,
 Гђе Косово, Призрен, леже :
 Плати у њој жеља света,
 Да Србију опет веже
 Са поносом Црном гором
 И Јадранским нашим мором.
 Њу предводи еокó сиви,
 Црни Ђорђе кремен живи:
 Небесни га огањ жари,
 Да завичај спасе стари,
 Гђе му престó царев сјао,
 Гђе л' витешки Лазо пао. —

Према Нишу војска трсћа,
 Од првијех понајвећа,
 Смјело миче корак смјели,
 Црну крвцу лити жели,
 На спас дому, на спас браћи,
 Коју турски табан тлачи :
 Милоје је њој на челу,
 Невјешт вођа к славну дјелу,
 А мржња му с' као змија
 Око пушта срца свија.

Божја срећа с' Ђоком била,
 И Сими се понавила :
 Крвљу маче напојили,
 Старе земље посвојили,
 Обрисали црне љаге
 С чела србске мајке драге.

Но од Ниша дивља сила
 Тимок р'јеку пребродила :
 Осамдесет свег хиљада,
 Њом велики везир влада.
 Хоће сила да поплави
 Србску земљу свуколику,
 Да слободу србску смлави
 У својему тек понику.
 Као туча из облака,
 Напанула поган јака
 Каменички шанац тврди,
 Да га сатре и нагрди,
 Р'јетки јунак свога рода,
 Синђелићу војевода,
 Брани шанац с три хиљаде

1) Марковића.

Србадије своје младе :
 Љути јуриш за јуришом
 Дочекује и одбија,
 Врела зрња правом кишом
 Тмуше гађа и убија. —

Више дана, ноћи више,
 Турска јарост неодише,
 Већ налјеће, туче, грува,
 Да умете све до ува.
 Синђелић се храбро држи,
 Умет-огњем злице пржи :
 Ма да слаби.... шанца неда,
 Но на помоћ братску гледа ;
 Ал' Милоје из зависти
 Немиче се.... Немакао! —
 Па је Стевап без користи,
 Вај! на њега изгледао....

Међутијем висок шанац
 Изравнио леш до леша,
 Оборених зудумћара
 Ужаснога код огреша.
 Преко грдне те лазине,
 Жесток јуриш турци чине :
 Кó рисови наваљују,
 У тврд' шанац ускакују,
 Газећ тикве обријане,
 Турадије поваљане....
 Смјешале се војске двије :
 Ту се коље, ту се бије,
 Ту се рву, ту се даве,
 Ту пол'јећу људске главе;
 Срб се неда, турчин јури,
 На све стране крвца цури,
 Муке доста, више јада,
 До мртваца мртвац пада. —

Кад Синђелић чисто згледа,
 Е с' обранит шанац неда :
 Витешка му груд ускину,
 Потаче га к славну чину :
 "Жив ни мртав нећу — рече —
 "Да ме турски ханџар с'јече!...."
 Па подиже к небу очи,
 К барутани потом скочи,
 Живи огањ праху далè :
 Прле земље ука стадè ;
 У цигломе једном трену,
 Што с' у тврду шанцу дену,
 Све се диже к небу горе,
 Све с' разлети и изгоре ;
 Ту и Србу и Турчину,
 Гроб ужасан исто зину. —

Овако се јунак свети,
'Вако јунак зна мр'јети,
Славна чина изглед дати,
Да се може спомињати,
К'о подпора роду јака,
Као дика од јунака. —

Вјечне србске крвопије,
Тад су шићар учиниле;
Од мртвих су србских глава
Ц'јелу кулу саградиле. . . .

Страшна куло! . . . јаде клети! . . .
Страховити спомениче! . . .
Ти бар моју браћу сјети:
Свећ' да сами чемер ниче —
Грдни чемер — гђе год влада
Дух зависти и несклада,

С којих Србу храм слободе
Истом с нова подигнути,
Сад у пропаст мал' неоде,
Ко и дослен више пути:
На обрану да nebude
Њему Ђорђе похитао,
И од жвала коби худе
Отргнут га помогао. —

Страшна куло! . . . браћу буди,
Да им љубав жари груди;
Да у својој свакој муци
Дају руку братској руци. . . .
Научи их да им грозн
Свака напас у незгоди,
А у братских срца спонн
Спас да само траже они. —
J. Сундечић.

КОЛО

Сужњи, Господа и Вила Равнола.

Поводом догађаја

у половини 1866. године.

Сужњи:

Од Косова муке дуге,
Чемер-јади вазда гори;
Види Боже! — зар ни куге
Нема, која љуће мори! . . .

Господа:

Право које мач нам стече:
То је наше свето право;
Тко то дрзне да порече,
Мора да га носи ђавб. —

Сужњи:

На огњишту нашем, Боже,
Тешки јарам нам дотужи;
Тко га више сносит може? . . .
Спасуј! — или смрт нам пружи!

Господа:

Добили смо — па нам сада
Мора пл'јено робљем бити;
Господује тко навлада:
Роб си је једва и просити. —

Сужњи:

Спасуј Творче! — множ' гр'јехова
Р'јекам крви већ опрасмо,
И мукама вијекова
Досада их изкајасмо.

Господа:

Изкоп, пропаст робу, који
Само главом макне, шене:
Колац, коноп готов стоји,
Да му с мјеста живот скрене.

Сужњи:

Ниси, Бого, с народима
Неправедан нигда био,
Него си их над силнима
Прѣ ил' кашње узвисио. —

Господа:

Прѣ ил' кашње, ако с руку
Уклствама лапац спане:
Светити ће прошлу муку,
Ранама ће видат ране. —

Сужњи:

Утрати ћеш и нам сузе,
Срамоту нам с чела макнут,
Вратит што нам сила узе,
И к слободи нас потакнут. —

Господа:

Што се икад јаче може
Стегнут робом шглобе треба,
Нек им прште пасје коже,
А лишит их још и леба. —

Сузњи :

Дунав хладни и три мора,
Постојбину нашу квасе,
Пуну р'јекá, поља и горá,
Што јој дивно лице красе. —

Господа :

Роб ни лапта земље нема;
Проклетоме сваком сину,
Триста јада да се спрема
Споменели домовину. —

Сузњи :

Таки пред'јел сличан рају
Нек нам штити небо драго,
У свакоме њег'вом крају
Нек просвјете блиста благо! —

Господа :

Робље једноч да омудри,
Вериге би осјетило;
По мозгу га зато удри,
И сунца му криј свјетило. . . .

Сузњи :

Просвјета нам идол буди,
С њом слобода права ниче:
Жртвујмо јој ум и груди,
Њени в'јенци народ диче. —

Господа :

Наша корист и ми себи,
Два су златна бога нама:
Нема жртве, коју неби
Заклали им пред ногама. —

Турчин, Њемац, правом светим
Саму силу именују,
И језиком својим клетим
Покорене грде и псују.

Ал' што небо већ осуди,
Све то мора да се врши:
Ком нарине покор худи,
Том и ланце оно крши. —

Сузњи :

Добри Боже! дај нас стегни
У једини дух љубави!
Брата с братом чврсто спрегни!
Злоће наше заборави!

Господа :

Робу с робом недај станка,
Да не скоче милиони:
Нек над судбом Видов-данка
Вјечна им се суза рони! —

Сузњи :

Наш природе закон чисти
Нек над нама већ завлада,
А с тиранством тиран исти
Стрмоглављен, нека пада. —

Господа :

Закон вам је наш миг сами,
Сиромашни ви робови!
Поклон дајте! — ми смо вама
Господари и богови! —

Сузњи :

На огњишту нашем, Боже,
Тешки јарам нам дотужи;
Сносити се већ неможе:
Спасуј! — или смрт нам пружи! —

Господа :

Право, које мач нам стече:
То је наше свето право;
Тко то дрзне да порече,
Мора да га носи ђаво. —

Вила Рапиола :

Мој ће Марко ускренути,
Осветиће братске ране;
А слога ће сапрегнути
Све четири јужне гране. —

У слоги ће срећан бити
Мој завичај вилородни,
У њем ће се удомити
Закон Бож'ји и народни. —

Склопиће се једно т'јело
Из удовá потргани'
Његови ће тлачитељи
На в'јек остат поругани. —

Ј. Сундечић.

Москва.

Москва плаче — најсилнија
Нога за врат стала њој,
Пошто друм јој просјекао
Бородински страшни бој.—

Москва гори — гле! запањен
С Кремла гледа горди цар,
Гђе му славе свеколике
Гута б'јесног огња жар.—

Москва лежи у пепелу:
Ал' је спасен руски дом;
Ал' одбијен и ужасни
Од Славенства свега гром.—

Москва опет ускрснула,
Л'јена, дивна као рај;
Ако Бог да! свем Славенству
Пружити ће Москва сјај.—

Ј. Сундечић.

Полазак у бој.

Зво, ево, рујна пуца зора:
Мио народ слободит се мора;
Видат ране и блажит му јаде,
Које Исток и Запад му даде.—
Него дајте ханцара ми љута,
И јунаку све што је за пута:
Ја одлазим сада на бојиште,
Тб од мене љубав рода иште.
Ти пак стисни твоје срце мати,
Благословом в'јерног сина прати!
А ти, љубо, штеди сузу твоју:
Разговарај милу мајку моју!
Спомен-ружу вама ћу посветит,
Што је са мном, она ће вас сјетит:
Увехне ли — да не живим значи,
Па ви тада дођите ме наћи;
Вјерна љубо, сузам поливај ме!
С благословом, мајко, укопајме!
Пиши на крст: "Бог ти покој дао:
За слободу свог си рода пао!",
Па тад пусти нек брат ханцар хвата,
Да род спасе, и освети брата!—
С Богом мајко! — већ оклеват није!
С Богом љубо! — застава се вије!—

На Цетињу.

Ристо Ковачић.

Пријатељско Писмо О ИСТОЧНОМ ПИТАЊУ.

Пријатељу!

Дипломатички израз, *источно питање*, већ нам је, особито од неколико година, штоно се каже, уши одва-лило, а османско господовање на красном балканском по-луотоку — скоро у самом срцу просвјећене хришћанске Европе — влада, ка' влада. Велике Силе, збиља до сада питаше, којој ће што у наслеђство припасти, пошто би се источни мртвац закопао; а правни темељ, или запушта-ше, или га на своју томачише. Ово ти је од прилике она-ко, као кад, који имућан калуђер стане свој посљедњи дуг Богу предавати, остала братија ударе одма у бригу, шта ће који бољега за-се ујагмити, и немислећи, да оно што је калуђерско, само манистиру припада.

Оваково такмачење између Сила; оваково рогушење једне на другу, да се једна мимо дугу неби бољег и љепшег комада докопала: подржава Турску на ногама; по-држава у покору милионе несрећних хришћана, жељних и душу и тијело наситити, жедних правде и људске слободе, вапијућих спасења или смрти.

До данас дакле, *источно питање* — пезамјери ми на шали — није нег пуко питање између Велевласти: шта ће мени ово, кад њој допадне оно; јер што боље њој, то го-ре мени? Јели пак ово нека врста правила тројнога, нек такову задаћу аритметици размрсују како их год воља; ја само мислим да се ово зове правити рачун без крчмара.

Него озбиљно говорећи, *источно питање* знаменује ствар врло озбиљну. Турско господовање у Европи очевидно слаби; од дана на дан плуза к свом коначном распаду; из-дише у свим својим до крај краја изтрошеним чланима, и мо-

ра умријети. Пита се дакле: ткому земље, састављајуће турску област с ову страну средиземнога мора, припасти имају?

На темељу уговора учињених на разглашеном бечком Конгресу: "измијењују се и дијеле покрајине између *потентата*, или по праву војне и освојења, или по дослужима и увјетима између њих углављенима; нити је потребно да се становници зато питају, нит' се иште њихово приволење." — Да упоравимо ово на *источно питање*. *Потентати* мијењају покрајине и дијеле их, без да им треба питати становнике, па ови хћели то, или нехћели. Они имадоше моћ у рукама, моглоше скочити те Исток оружијем запремити, подложити, издијелити: и у том случају право јачега морало би бити поштовано. Или моглоше се састати на договор, поставити увјете, па онда кројити куд хоће и куд неће: јер истим уговором бијаше такођер установљено: "да више круна могу стајати на једној и истој глави, и да различни народи могу један од другога зависити под разним видовима (формама) подложности и поданства." У овом случају опет, само они Владаоци, који састављаху Пентархију, моглоше Европом располагати, а мањима и слабијима, бијаше овако играти, како им они великани пјеваху; или иначе: друже, ево ти понора! — Али срећом, баш међу овим горостасима, породи се државно такмачење, те стадоше један на другога прежати, и један другоме замке замећати и посао кварити; а Цариград им бијаше поглавита јабука раздора.

У то приспје на владу у Француској Наполеон III. Прогласи он нову идеју о народности; изабра се и потврди на владу, гласом и приволењем народа францускога; састави француско-енглески-турски-талијански савез против велеможности цара Николе; Талији пружи помоћ да се уједини, а Француску разшири Ницом и Савојом; опријатељи недавно Пруску с Италиом, којег опријателења бијаше успјех, да су се Аустрији крила подломила и у Млетачкој и у Њемачкој; за подложење Млетакá круни Виктора Емануила, учини да се и народ упита: и таквим средствима, подровао

је и рове Наполеон основе бечких уговорá од године 1815., који су њему и његовој династији црни гроб били ископали.

Но догодило се, — а иначе није ни могло бити — да су се из свега овога породиле нове мисли о народима, о народностима, о државама, о народним правима и аутономијама о конгресима и уговорима итд. — Русија, најмогућнија у Пентархији, по Кримском рату, стаде нов правац својој нутрашњој и спољашњој политици давати и увиђати колико јој је сјајнији положај опредјелило Провиђење у ријешавању будућих судба европејских, него ли у спони свете алианце, надахнуте особито мистичким духом Александра I.

Нечуди се што сам оволико закроио; будући желим, да ти по овом лакше буде схватити оно, о чем ћу ти стопро разложити. — Сваки појединац има подпуно и неопориво право себе против сваком насиљу штитити, и кад год може, своју особну (индивидуалну) слободу себи прибавити. Да упоравимо ово исто и на савколик један народ, наћи ћемо да једнаким начином припада и њему оно исто право себе од насиља буди чијега заклањати, и, ако је несрећом својом подлего сили јачега, има право кад год прилику удеси, својим постати и туђ јарам себи с врата укинути.

Сувишно би било овде доказивати, како су земље од Босфора овамо до преко Уне под турску област подпале; јер свак зна да су томе поглавити кривци: грчка завидљивост и наша неслога, па онда турска издаја и западна лукавнина. — Грци дозваше Турке да им помогну против Срба и Бугарá; а Турци увидивши слабост грчку, употребише своју голему снагу, па издаице засједоше на пустош славне грчке постојбине. Преко мртва Палеологова лоба, славодобитни падишах крочи на престол његда велеможнога Византа, и загрози западу и хришћанству бичем пропасти и изкоренења. Турци осилени и обогаћени, неуграбише само од Грка грчко; него и даље завојштише, па редимице Бугарима, и Власима и Србима, поотимаше све до голе душе. Хрвати се својевољно подложише угарској круни, да би јачи одпор могли Турцима давати; и с бечким цесаром

углавише, да им њихов стародавни Устав поштује, а они да њега слушају. — Хрвати и угарски Срби, (који такођер великих повластица од бечких Владара за своју храброст и вијерност задобише) одбијали су честе непријатељске нападаје, и својим витешким грудима заклањали су и заклопили нехарни запад Европе од страховите поплавице мусулманскога варварства. Па се и мала Далмација у окршају с Турцима дивно опоштенила, одбранивши од душманá себе и своје море, као и Црна гора своје голе и мрке кршеве.

Али, што нам се нестрмоглавило под владу рогуљастога полумјесеца турског, оно нам допало под горде Мађаре и славожедне Њемце. Овамо јади, онамо невоље. У Турској нас турчише или мучише, а овамо разбраћиваше и на сваку руку пагањаше на порицање себе самих. Турска политика строга као божији бич; а њемачкој, све до данашњег дана пристоји се она наша народна пословица: *узимало давало*, пошто онако врти и преврће, како кад јој боља или гора згода на поглед измими.

Него вријеме с вријеменом разграђује и опет гради. И Срби, и Власи, и Грци у турском царству, своје слободе зажелише; те из потока људске крви никоше: нова грчка краљевина, и двије кнежевине — србска и романска. Хрвати пак и Срби Војвођани ухватише се године 1848. у коштац са Мађарима, који их хћедоше прогутати у својему горком одпору против Њемцима, који најзад и прве и друге у своју мрежу тим лакше уловише, колико већма умједоше једне с другима омразити и завадити. Далматинци — биједни Далматинци! чиста крв србска и хрватска! — напуштени потиштеној талијанштини, уз грозећи бечки централизам, једва с ову страну самих 6 година, почеше у своју праву самосвијест долазити и осјећати се ком јату припадају.

Једина Црна гора сјајала се и сија, као што вели поштени наш *Павлиновић*: „у пропасти нашег дома,“ дочикајући и од себе одбијајући силне душманске нападаје: „*пушком шарком и оштријем ножем*;“ те нам сачувала овај заметак наше народне слободе, као њеки свети аманет, по-

вјерен крви њезиних соколова. — Зато хћели или нехћели, горку нам истину пред очи ставља дивна мачта умиљатога пјесника *Прерадовића*, кад нам из гроба у полак ноћи диже цара Душана, жељна опет царовања, којег вила посестрима узевши за руку, обилази с њим његову исту раку, па му на питање: што му је од царства остало, што ли пропало? — одговара сљедујућим у душу дирајућим ријечима:

“Обиђосмо царство твоје:

“Све остало пропало је!,” —

Запањени ми, као и цар Душан, при таком одговору, жалостну истину увиђамо, да су нам, с једне стране Турци а са друге Њемци, све притиснули били. — По уговору бечком бијаше и једнима и другима осигурано тобожње право над нама, пошто је било углављено, “да народи, који нијесу званично заступани код Дворова, немају права позивати се на дипломацију против својим подјармителјима, него да их напротив мора дипломација сматрати као немирњаке и бунтовнике.”

Ова нам је кукавна пјесма досад јако душу потресала, и њезин нам је одјек коначну пропаст предрицао. Али се свијет мијења: па се мијењају и појмови, мијењају се удеси, околности и људске установе. — Ново право европско, црпљено, како из језгре напредујуће знаности, тако и из обћенита данданашњег начина мишлења научене и просвјећене мложине, — па нацртано златним и вјештим пером талијанскога законознанца *Теренција Мамјана*, — свим друге мисли, друга начела, друге установе, противуполаже застарјелим самовољама осиљених појединаца, који уобће својој користи жртвоваху корист народа, и ван своје сјајности, невиђаху но мрак и тмушу, простоту и робове. — Ово нас право укратко учи: “да је самостално или *абсолютно* господарство разума и правде; да је законита само она Влада, према којој подручни изјавише своје приволење, и која подпуно задовољава *прогресивној* или напредујућој друштвеној цијели; да унутрашња слобода и аутономија народа нема начина ни границе, без оног што

неби пристицало од стране моралнога разлога и политичкога разума; да се грађанске заједнице састају и разширују, или се напротив разпуштају сходно праву и начелу самопроизвољности и народности; да се њихов свети и непрекидни савез састоји у произвољном моралном уједињењу чувства према Домовини, сходно разним и животним значајима, који се том имену придају; да вјечито завојевање у праву не постоји, него да је при свакој измјени или уступу земљишта понајнуждније запитати житеље и добити од њих јавно и истинито њихово приволење; да више крупна неимају стајати на једној и истој глави, нити ма који народ мора изнутра ни с поља зависити од буди којег другог народа, пошто је сама по себи незаконита свака форма и сваки степен такве зависности; да народи још непризнани и лишени званичнога заступства, с обзиром на човјечност, као и ради постижења моралне сврхе, имају неоториво право, да свој праведни глас подизати могу, и да им се помогне сходно захтјевима слободе и правде итд.,

С основом на овакова, не само природна и човјечна, но још праведна и света начела, долазимо на закључак, да право стоји само на страни покорених народа на балканском полуотоку, да ослободе себе, свој завичај, свој житак и ужиће, од туђинца, који их гњети и крв њихову до задње капи из свијух жила сиса им и ожимље.

Да оставимо Грке и Романе; оне раздијелене од нас коринтским земљеузом а ове широким Дунавом, али једну и исту судбу с нама његда дијелеће, а и данас у многом којечему помијешане, (за које право као и за нас постоји), па да се осврнемо на робовање нашега народа, које му је кроз ове пуне 478 година, доста грдна јада и љута чемера задало. У пркос свему неограниченом господарству, сили и самовољи туђинаца, наш је народ и пак себе сачувао: сачувао свој језик, своја племенска имена, своје обичаје, успомене предкова својих, значај и многе прекрасне врлине духа, душе и срца свога. Никаква сила ни невоља, никакво лукавство ни хитрина, не може нам у језгри народа, народ-

ну самосвијест угушити. Она је вазда као живи угљен под пепелом тињала у грудима народу, и одушевљавала га на ухваће у Бога, на постојано трпљење, на веледушну пожртвовање и на тврдо увјерење, да *никаква мука није до вијека*. И до душе, државни енглески секретар *Лерд* (Laird) имао је довољно политичкога темеља, колико и злобе душевне, кад је пре њеколике године — предбацујући Турској, како се није знала у нашим покрајинама учврстити и обезбједити — рекао без икаква стида и људскога зазора: да је Турска, док се још у својој снаги налазила, морала све што се крсти под нож и сабљу окренути, па да би тако свој обстанак у овим предјелима сачувала била. — И баш само тако!... Неби нас више било; али — нек чује енглески *Лерд* — неби нам ни прикора било, да смо се сами себе одрекли. Него и таквом изреком *Лерд* је и нехтећи ваљда, једну очевидну истину потврдио; т. ј. да крсту у Турској нијесу муке дохрвати могле, но шта више, да је њему намјењена коначна побједа над својим немилим врагом и вјечитим супостатом.

Па, и осим тога, што нам се знао народ у моралном погледу тако уздржати; он се је уздржао такођер и на властитом свом земљишту, на својој давној старини и постојбини, коју му својевољно *Ираклије* грчки поклонио, пошто се наш народ из своје миле *Бојке* у ове стране доселио — Кому се дакле боље пристоји своју кућу бранити?... Кому ли се боље пристоји њу од робства ослободити, него ли нама? — Могли би се други отимати о њекакву пустош; али наш дом није пуст: ми смо на нашем прагу живи и многобројни, и осјећамо тежину робства, и вапимо помоћи, и желимо слободни бити, и није нам мило да нам ма тко одмаже, кад нам неће или неможе да помогне.—

Изјармити се из једнога јарма, да под други вратове подклонимо, нама би било све једно и исто: јарам је јарам, па био мекши или оштрији. Шта више, имамо јаван доказ, да нам је њемачки мекши јарам, више *моралнога* квара у народу причинио, него ли турски, до зла бога оштар

и чворугаст. Нама је дакле, или својима постати или на вавијек робљем остати. А да својима постанемо, нитко и никаква Сила, нема пра́ва на путу нам бити; него напротив, из обзира на човјечност, на хришћанство, на просвјету: свака би нам морала искрено руку пружити, да што прије и што лакше до свога праведнога посиједа и до народне своје независности доспијемо.

Сад се доиста рађа велико питање: могу ли се хришћани сами собом турској области отети; па ако то немогу, тко би им онда најбоље помогао?

Ни на ова питања нећу ти одговора укратити, но ћу се потрудити да ти чисто и бистро своја мњења прочитујем.

Под вишеспоменутим хришћанима, кад би смо хћели разумјети саму данашњу турску *рају*, која се састоји из њешто Грка́ и Арбанаса́, па онда великим дијелом из Бугара́ и Срба́, и њеком части из браће нам Хрвата́, — онда о ослобођењу помоћу самих собствених сила́, заиста слаба говора и слабијега ухвања могло би бити; почем су речени хришћани дотлен угњетени да немогу ни главом шенути, а потом лишавају се свакога блага божијега, и свега, што је за устанак и ваљан одпор сасвим нужно и потребито. Разширивши пак ову мисо́, и узевши у обзир страховити за Турску *квадрилатер*: одозго Србе и Романе, одовуд Грке и Црногорце, па онда кад би нам смјели још Хрвати и Срби аустрински у помоћ прискочити: нема ни двојбе, да би тад османлијама у Европи задњи час одзвонио, и они, до Меке или пакла, неби се имали нигђе више скрасити. — Но на велику жалост нашу, оваково се што још на дан-данашњи правим бунцањем сматрати може, нити се тако ласно остварити може, да би сви ови хришћани својим сједињеним силама против обћега душмана устали и прогнали га са своје миле постојбине. Грдне су још међу нама страсти и предрасуде, а дубоци корени братскога несклада, да би се још могли поуздати у толику политичку зрелост и мудрост све браће по Богу и по нашем укупном Спаситељу.

Није ли, пријатељу, ужасно и срамотно слушати, како

се међу нама перијетко часте, иста једнокрвна браћа, Хрвати и Срби: без икаква обзира на узвишена начела нашег просвјетног вијека: без и најмањег угледања на врлине и поступке других народа, као што су Швајцери и у новије вријеме Талијанци и сјеверни Њемци: без људскога зазора од изображена свијета, који само суди по дјелу и чувењу: без ма каква помишљања, да је таков раздор наша властита штета а туђа наслада и корист? — Како дакле, да се ухвати можемо, да би се снама сложити могли они, који нама нијесу: ни крв ни род. — Код нас је још и иста божија вјера јабуком немила раздора; а нисмо дозорили ни у правој мисли о *народу*, који се заиста несастоји из шаке овога или онога племена, но га састављају скупа сва једнокрвна племена, привезана за једну и исту *Домовину*, која опет по вишеспоменутом талијанском законознанцу незначе друго, “осим онај извјестни предјел и ону особиту задругу људи”, према којој сваки поједини житељ и сваки удружени члан осјећа се бити спојеним по свима дужностима, побудима, правама, надањама и увјетима заједничкога живљења. Одтуда пак произтиче дужност, као и постојано и ставно преимућство да учествујемо у сваком добру и злу Домовине, у свакој њезиној штети и накнади, у њезиним срећама и невољама, данас и вазда, за живота и за смрти.” —

Колико се и како досад код нас ово знало и разумјевало, то знамо и ја и ти, и свиколици редом један по један. Али иначе није ни могло бити. Туђинци нас потлачили, разкомадали, разбратили, омразили и у најсрамотнију борбу ринули, која ће само тад моћи престати: пошто се мњења изчисте и свачему прави узрок докучи; пошто права *интелигенција* превагу над мрачњацима и назадњацима задобије, и пошто се љубав братска осили над страстима и којекаквим нашим *фанатичним* блудњама.

Овим малим заласком од нашега предмета, намјера ми је била увјерити те, колико се ја бојим и сумњам, да би се ми, при оваковим нашим околностима, могли још за сада удружити на штету обћих наших непријатеља. Па кад узмемо на око велику неморалност, која влада у романском народу; разсудимо положај Грчке, коју отоци у Архипелагу више но

и што друго занимати морају; увидимо, да Хрвати и Срби аустријански, несмједу ни мокром главом кренути у послу источног питања на корист своје властите народности: онда морамо закључити, да су само Србија и Црна гора позване, да ово питање покрећу и да прве устану на ослобођење страдајуће своје браће, тѣ да, *с овом заједно*, зададу посљедњи ударац азијатском варварству у Европи. Тó њима у праву стоји, ма што дипломати на зеленим својим саговима врачали; тó су оне дужне што боље потицати, и што прије сваку згоду удесити, да велико своје дјело мудроом свијести и божијом помоћи одпочну.

Неодричем ти да и њихове саме силе, нијесу још слабе и малахне за таков огроман посао. Него је ли могуће да би их саме бар онај дио Европе напустио, гђе се слободна начелаштују и заступају? Велики славенски Сјевер, вјечити изкопајник турском полумјесецу, зар— на оном истом темељу, на ком Француска помаже Талијане, и поред ових Романе на Дунаву, а Пруска окупља у заједницу сјеверне Њемце; дакле на темељу у ширем смислу узете народности — да нам непружи изкрену помоћ, која би јединствено на то смијерала, да нас на *нашему Југу* у велик и могућан народ склопи, и у наслѣдство наших народних права постави?

Хоће, ако Бог—да бар слободни дио Европе нама у прилог прискочити; хоће велика Русија дужностима своје с нама једнонародности подпуно одговорити; па само тако моћи ће се чвор *источног питања* размрсити; и то, не на корист јачега у сили могућности, но само на корист оних, који су досад били потлачени, и који имају *најсветије право*, да у свом властитом дому буду господари и слободни; и да у братској заједници доспију до најузвишенијих својих народних задаћа.

А сад, остај ми с милим Богом! и прими ову малу јабуку за ново љето, с оном срдечном љубави, коју сам и ја осјећао при састављању овога писма. Ново нам љето, нових срећа за народ донијело, и било нам све складно и напредно!

На Цетињу, свршетком 1866.

Пријатељ Ј. Сундечић.

Бој на Граховцу, године 1858.

(Народна пјесма од једнога Црногорца.)

Султану су додијале даве
 Од све Босне и Херцеговине,
 И питоме земље Арбаније;
 Овако му давуције кажу:
 „О, Султане, главо од свијета!
 „Ал' помагај, али посиједи;
 „Е већ Турци живљет' неможемо
 „Од Данила Петровића Књаза:
 „Он помири младе Црногорце
 „Са Србима по Херцеговини
 „И питомој земљи Арбанији,
 „И све Србље к себи обратио.
 „Књаз им бира Србе за главаре;
 „Ставио им десед капетана
 „Од Зубацах до студена Лима,
 „Па од Лима до села Крњицах,
 „У цареву земљу и државу.
 „Сви се Србљи њему обратили,
 „А на Турке пушке окренули,
 „Недају ти дања ни харача,
 „Ни нам дају ака са земаљах;
 „Но га носе на Цетиње Књазу.
 „То би смо им с јадом опростили;
 „Но се, царе, опростит' неможе:
 „Сломише ти тридесет паланках,
 „Посјекше цареве сејмене;
 „Све су збили у касабѣ Турке.“ —
 Кад је султан разумио даве;
 К себи зове Кадри-пашу свога,
 Па овако њему бесјеђаше:
 „„Кадри-пашо, моја десна руко!
 „„Узми војске дванајест хиљадах
 „„Ш њима узми дванајест топовах;
 „„А ево ти хазна и чебана,
 „„И ево ти лађе и бродови....
 „„Увези се мору дубокоме,
 „„А извози Клеку високоме;
 „„Купи војску по Херцеговини,
 „„С војском хајде пољу Граховоме;
 „„Па отолен ситну књигу пиши
 „„На Цетиње Петровићу Књазу,
 „„Да ти пошље харач горе-Црне
 „„И уз харач дванајест војводах,
 „„Да их мени у Стамболу спремиш.““
 Тад се паша цару поклонио;
 Оде паша, и покупи војску:
 Собом узе бумбе и топове,
 Прах, олово и другу заиру,
 Да о боју ради а не миру. —

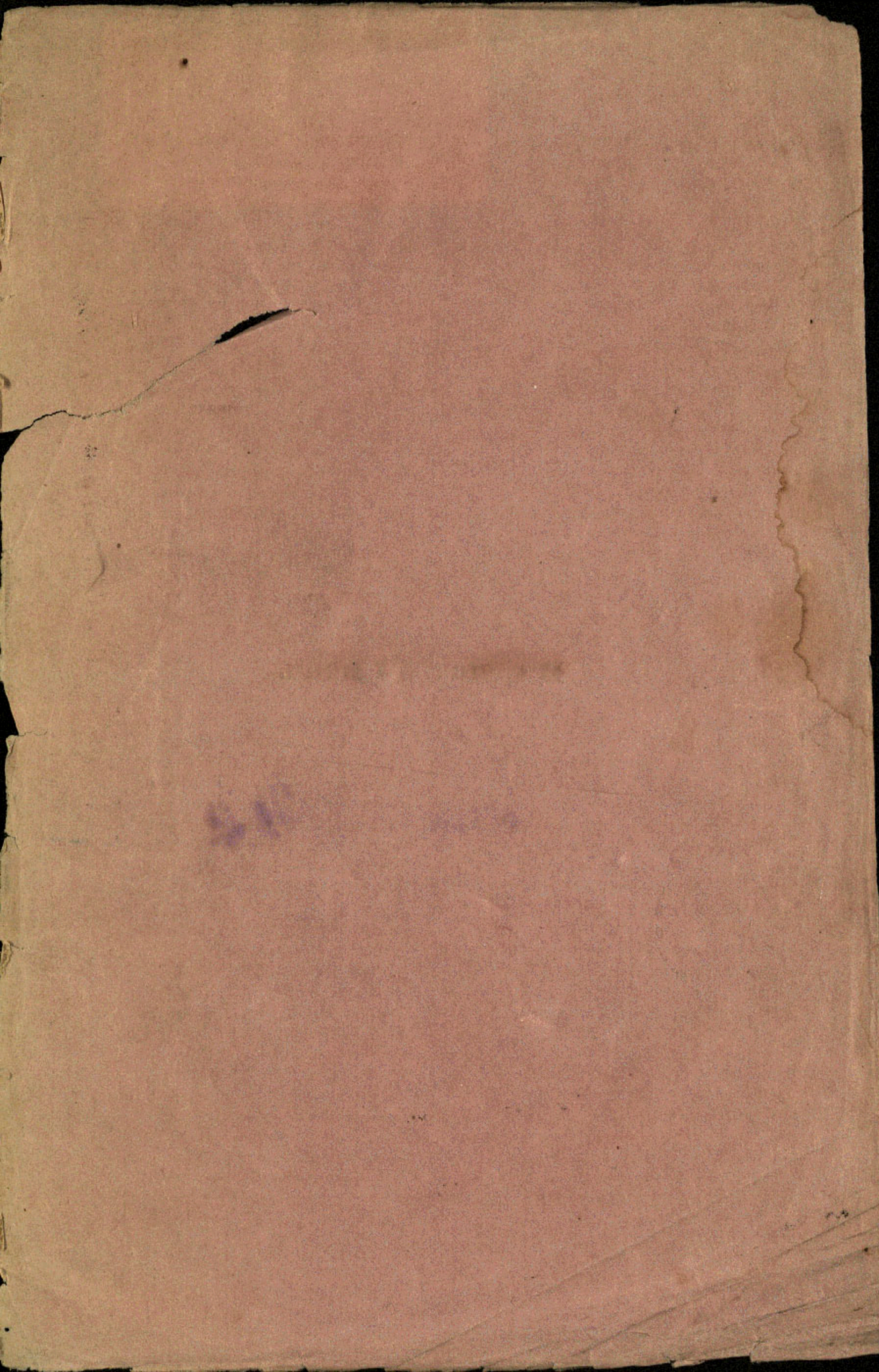
Увезе се мору дубокоме,
 А извезе Клеку високоме;
 Ето ти га на Херцеговину;
 Себи зове Турке Херцеговце
 И Бошњаке на гласу јунаке.
 Ш њима крену низ Херцеговину,
 Пали српске куле и вароше,
 А сијече српске поглавице.
 Доклен с војском на Бањане дође,
 И Бањане ватри предадоше.
 Бјеже Срби, као мрки вуци,
 Невоља је, ћерају их Турци
 До границе Петровића Књаза.
 И границу пријеђоше Турци,
 Док дођоше на Граховац мали.
 Ту је паша чадор поперлио,
 Око себе логор поставио,
 За двадесет хиљадах Тураках;
 Па отолен ситну књигу пише,
 Па је посла на Цетиње Књазу. —
 Када Књазу ситна књига дође,
 Књигу гледа, па се подсмјехива....
 Онда књигу пред војводам чита.
 Кад је турско прочитао писмо,
 Војводама ријеч проговара:
 „Фала Богу, моје војеводѣ!
 „Нечудим се паши, Кадри-паши,
 „Што је доша' против гори-Црној;
 „И пријед су ударали Турци;
 „Свагда су се повраћали грдни,
 „И сада ће, ја мним, ако Бог да!
 „Но се чудим махниту султану,
 „Који га је ђаво научио,
 „Да он тражи харач горе-Црне!
 „Да ли незна?... незнали га људи?...
 „Од жалостна боја Косовскога
 „И пропасти царства Душанова,
 „Све ни паде; ништа неостаде;
 „Нако сама паша гора-Црна! —
 „Од времена Црнојевић-Књаза,
 „Па до данас, до мога земана,
 „Нероди се црногорске руке
 „Да Турчину предаде харача:
 „Ни ја му га предавати нећу:
 „Но ћу тражит' моју ђедовину.“ —
 Па овако војводама виче: —
 „Браћо моја! на ноге устајте,
 „По нахијам војску покупите,
 „На Цетиње војску доведите

„У пећељу, која прва дође :
 „Ако би се који закаснио,
 „Вјера моја, тако ми помогла!
 „Сабљом мојом посјећу му главу!“
 Кад војводе Књаза разумјеше,
 Сви једанак на ноге скочише,
 Кроз нахије војску покупише.
 Док пећеља јутро осванула,
 Запуцаше танки цецердари,
 Скупила се на Цетиње војска:
 Шест хиљадах добријех јунаках. —
 Међу њих је Књаже излазио,
 Војницима добро јутро зваше,
 А они му Бога приватили,
 С барјацима Књаза поздравили.
 Књаз војнике грли и целива
 И војводу редом свакојега,
 И овако њима проговара:
 „Хајте за мном, браћо Црногорци!
 „Да идемо, да сретемо Турке,
 „Па што Бог да и срећа јуначка!“ —
 Па поклопи крилата лабуда.
 А обрну пољем цетињскијем,
 А за њиме сваколика војска.
 Ал' недају дванајест војводах;
 У по поља Књаза пристигоше,
 За узду му хата ухватише,
 И овако њему говораху:
 „Стани. Књаже, наша круно сјајна!
 „Ходит' нећеш на Грахово равни;
 „Јер ту кипа према теби нема,
 „Док се султан из стола не крене....
 „Но ти имаш дванајест војводах:
 „Па обери, којјега ти драго,
 „Нека с твојом војском заповједа.“ —
 Онда Књаже вику учинио
 На војводе редом свеколике:
 „Ходит' хоћу, и мени је драго!
 „Да ја гледам моје соколове.
 „Кад се стане пролијеват' крвца,
 „Ја ћу први међу њима бити,
 „И сву моју војску охрабрити.“ —
 Сви војници пред Књазом стадоше,
 Барјактари барјак савише
 И живијем Богом закумише,
 Да остане на Цетињу равном.
 Онда зове мила брата свога
 Петровића војводу Мирка:
 „Хајде, брате, на Граховац с војском,
 „Да с цијелом војском заповједаш;
 „Пази добро браћу Црнокорце
 „А највише образ Црногорски.“
 Затијем се браћа пољубише:
 Мирко Књаза у бијелу руку;

Па појаха претила зеленка,
 И отиде пут поља Грахова;
 А Књаз оде на Цетиње равни
 Са великом тугом и жалашћу.
 Мирко сиђе у поље Грахово,
 За њим иду дванајест војводах,
 А за њима сва остала војска.
 Кадри-паша на Орај-планину
 Држи дурбин у бијеле руке;
 Гледа Турчин у Грахову војску,
 Па дозива Ченгића Дервиша:
 „О, Дервишу, моја права слуго!
 „Ево влашка у Грахово војска,
 „Да страшнијех опијех јунаках!
 „Сваки хита, ка' да има крила.
 „Што је први јунак пред Србима
 „На његова претила зеленка,
 „Често сабљу куцка по балчаку,
 „А на Турке погледује криво;
 „Јели оно Петровићу Књаже?
 „И који су за њим војводе?“ —
 Онда Дедо њему проговара:
 „„Кадри-пашо, невидио видом!
 „„Онден Књаза Петровића нема;
 „„Но је оно војвода Мирко,
 „„Брат Данила Петровића Књаза:
 „„Он с Књажевом војском заповједа;
 „„Небоји се цара ни везира. —
 „„Да ти друге поглавице кажем:
 „„Прво ти је Петровићу Крцо;
 „„А друго је Радоњић војвода;
 „„Треће ти је Петре Вукотићу,
 „„Војвода с Чева поносита!
 „„Четврто је Милошу сердаре;
 „„А пето је Мартиновић Марко:
 „„Шесто ти је Лукетићу Саво;
 „„А седмо је војвода Петро;
 „„А осмо је војвода Илија,
 „„Црногорски страшни мејданџија,
 „„Ни још нема тридесет годинах
 „„Четрдест је добио мејданах,
 „„Страх је мене, и сад ће добити;
 „„А девети, што је поглавица,
 „„На његова претилога вранца,
 „„Те је цјелу надвисио војску:
 „„Оно ти је војвода Ђуро,
 „„Шеф од гарде Књаза Свијетлога.““
 У ријечи, у којој бијаху,
 А већ сиђе у Грахово војска
 Под бијелу кулу војводину.
 Кадри-паша у свој логор пође.
 У логору поређује војску;
 Јер се нада боју и ударцу.
 Док сјутра-дан јутро освануло,

Поранио војвода Мирко,
 Све војводе код себе скупио,
 Па овако ријеч бесједио:
 „Брате мио, Петре Вукотићу!
 „Узми војске четири племена:
 „Оздриниће, Цуце и Бјелице
 „И крваво племе Загарчане;
 „Собом води Мисоша сердара,
 „И делију војводу Илију,
 „И Милића Бора капетана,
 „И сокола Јован капетана.
 „И делију Бошка капетана;
 „Води војску брду Бојањему:
 „Ти ћеш први удрити на Турке.“
 А оправи војводу Јована,
 И сокола Паја капетана,
 А за њима Баџце и Граховце
 Од студене граховске ријеке.
 С десне стране граховске ријеке:
 Војводу Радоњића Ива
 И војводу Мартиновић-Марка,
 И војводу Матановић-Ђура,
 И за њима хиљаду момака.
 А оправи војводу Ђура,
 И оправи братучеда свога,
 По имену Петровића Крца,
 И за њима гарду свуголику:
 Од Космача планине зелене,
 Да удари гарда на коњике,
 На најбоље цареве војнике. —
 Собом узе два војводе младе:
 Војводу Петра Вујовића,
 И сокола Саву Лукетића.
 Собом води до два капетана
 Од Цеклиња и од Љуботиња:
 Једно бјеше Голубовић Станко,
 А друго је Пејовићу Ђоко
 И војнике ријечке нахије:
 Да ударе од Орла планине
 На пашину силу и ордију
 И пашине зелене топове. —
 Војсковође војску поведоше,
 Логору се турском примакоше. —
 Ко ће први, да заметне кавгу?...
 Понајпрви Петре Вукотићу,
 Па остале српске војводе:
 Пушка пуца ни броја јој нема;
 Загуђеше цареве лубарде,
 Хала банда, завргла се кавга;
 Погоне се војске по мејдану,
 Једна другој одољет' неможе.
 За три дни се клаше и ћераше,
 Ни сједоше ни љеба једоше:

Гину Турци; гину Црногорци,
 На муци се познају јунаци;
 Ту војводе разагоне Турке
 Са сабљама у бијеле руке:
 Док Турцима муке додијаше,
 Плећи даше, бјежати стадоше,
 Ками мајци, да утећи могу!
 Што ћерају љути Црногорци:
 Што нелети, утећи им неће:
 Што нелсти, ни стићи их неће. —
 Од Граховца до града Клобука,
 Има хода три пуна сахата:
 Бјеже Турци, гоне Црногорци
 И сијеку цареве војнике: —
 Узеше им бијело шаторје,
 И узеше зелене топове,
 И с Тураках свијетло оружје.
 Посјекоше дванајест хиљадах,
 Међу њима Кадри-пашу млада:
 Посјече га војвода Илија;
 Његова се посветила рука! —
 Па погину браћу избројише:
 Пет стотинах и педесет више,
 Што на мртво у бој погинули,
 Црногорци славу задобили. —
 Но ево ти муке на јунака,
 На јунака Петровића Књаза,
 Слушајући страшну грмљавину
 За три дана и три ноћи тавне;
 Па се мучи по пољу Цетињу:
 Гласа нема; књигоноше нема;
 Често хита на Ловћен планину,
 Не би ли га прије среди гласи
 Од војводах и Црногорацах;
 Па га пита Даринка Кнегиња:
 „Не би гласа од војводе Мирка
 „Од војводе и Црногорацах?...
 „Мислим, да су до сад погинули,
 „Од толико страшне грмљавине!“
 У ријечи, у којој бијаху,
 Ал' ето ти младо Црногорче
 Све у црну обојено крвцу;
 Носи ситно за капицом писмо
 Од војводе и свијех главарах.
 Хита момче, ка' да има крила;
 Брзо дође своје Господару,
 Па му даје иза капе писмо,
 Кад је Књаже проучио писмо,
 Самур-калпак ведру небу баца
 За велику славу и побједу,
 Што добише њему Црногорци.
 Ово ће се вазда спомињати,
 Докле траје суица и Граховца. —

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ДПСК, 46

1867

Цијена : 50 новч.